

Raappana Simo

Turvataitokasvatuksen näkökulmia lasten verkkoturvallisuuden kehittämiseen

Kandidaatin tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Teknologiapainotteinen luokanopettajakoulutus
2020

Oulun yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Turvataitokasvatuksen näkökulmia lasten verkkoturvallisuuden kehittämiseen
(Simo Raappana)
Kandidaatin tutkielma, 44 sivua,
Huhtikuu 2020

Tiivistelmä

Lapset alkavat käyttää digiteknologiaa hyvin varhaisessa lapsuudessa ja oppivat erilaisten teknologiapääätteiden ja sovellusten toiminnan sitä myötä aikaisin. Lasten siirtyessä käyttämään internetiä ja verkossa löytyviä palveluita, tarvitsevat he kasvatusta myös siihen, mitä vaaratilanteita internetissä voi kohdata, miten niitä voi tunnistaa sekä miten vaaroja kohdatessa tulee toimia. Aikuisilla on vastuu lasten kasvatuksesta turvalliseen elämään, joten kasvattajan on tärkeää olla myös itse tietoinen mahdollisista uhkatilanteista ja niiden tunnistamisesta.

Tutkielma on toteutettu narratiivisena kirjallisuuskatsauksena. Lähteitä ei ole rajattu tarkasti, vaan katsaukseen on otettu laaja otos oleellista kirjallisuutta sekä tutkimuksia. Tutkielmassa käydään läpi, mitä turvataitokasvatuksella tarkoitetaan ja mitä turvataidot ovat. Internetin vaarojen osalta tutkielma rajoittuu pääasiassa internetin tietosuojaan, nettikiusaamiseen sekä internetin välityksellä tapahtuvaan lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Turvataitokasvatuksen avulla pyritään lisäämään lasten omia voimavaroja selvitä haastavista tilanteista. Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on nostaa esiin erilaisia turvataitokasvatuksen näkökulmia lasten internet-turvallisuuteen sekä soveltaa turvataitojen opettamista osana lasten verkkoturvallisuuden kehittymistä. Tavoitteena on myös selvittää kodin ja koulun roolit lasten turvallisuuden lisääjinä. Tutkielma keskittyy kasvattajan rooliin ja merkitykseen osana lasten turvallisuutta sekä kasvattajana tehtäviin ratkaisuihin ja toimenpiteisiin osana lasten verkkoturvallisuutta.

Tutkimusongelman johtopäätöksinä turvataitokasvatuksen sekä lasten verkkoturvallisuuden ja siihen kasvattamisen periaatteet ja keinot muistuttavat toisiaan. Keskeisimpinä seikkoina esiin nousee lasten turvallisen vuorovaikutussuhteen luominen aikuisiin, ennaltaehkäisevä tiedon jakaminen sekä vanhempien ja kasvattajien oman tietoisuuden lisääminen internetin uhkatekijöistä. Lasten turvallisuuden lisääminen on sekä koulun että kodin tehtävä, ja molempiin ympäristöihin on sovellettavissa samantyyllisiä kasvatustallemalleja.

Avainsanat: *turvataidot, turvataitokasvatus, verkkoturvallisuus*

Sisällys

1	Johdanto	4
2	Tutkimuksen lähtökohdat	6
2.1	Tutkimusmenetelmät	6
2.2	Tutkimuskysymykset ja tutkielman tavoite	7
3	Mitä turvataidot ja turvataitokasvatus ovat?	9
3.1	Aikuisen rooli lasten turvataitokasvatuksessa	10
3.2	Turvallisuus perusopetuksessa	10
4	Lapset ja internetin varjopuolet	12
4.1	Lasten kokema nettikiusaaminen, sen luonne ja ilmenemismuodot	12
4.2	Tietosuojariskit	14
4.3	Lapset ja seksuaalinen sisältö, häirintä ja hyväksikäyttö	14
4.4	Verkkokäyttäytymisen seuraamukset	16
4.5	Vanhempien tietoisuus lapsiin kohdistuvista internetin vaaroista	17
5	Internetin uhkien kanssa toimiminen ja turvataitokasvatuksen näkökulmia	19
5.1	Ohjelmistot ja estot	19
5.2	Turvataidot ja yksityisyyden suoja	20
5.3	Nettikiusaaminen ja turvataidot	22
5.4	Seksuaalinen hyväksikäyttö ja turvataitokasvatus	23
6	Koulun ja kodin tehtävät ja keinot turvataitokasvatuksessa ja lasten verkkoturvallisuuden kehittämiseksi	25
6.1	Kotona kehitettävä verkkoturvallisuus vanhempien johdolla	25
6.2	Turvataitokasvatuksen näkökulmia vanhempien mahdollisuuksiin opettaa lapselle turvallista toimintaa internetissä	27
6.3	Yhtäläisyydet vanhempien roolissa kasvattajina internetiin ja turvataitoihin liittyvissä tekijöissä	28
6.4	Koulun mahdollisuudet verkkoturvallisuuden edistäjänä	29
6.5	Turvataitokasvatus koulussa	31
7	Johtopäähökset	33
8	Pohdinta	36
	Lähteet	39

1 Johdanto

Kandidaatintutkielmassani perehdyn internetin lapsia uhkaaviin vaaroihin sekä turvataitokasvatukseen. Lapsiin kohdistuvien verkon vaarojen osalta tutkielma keskittyy nettikiusaamiseen, lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön sekä tietosuojatekijöihin, joita tutkin turvataitokasvatuksen näkökulmasta. Tavoitteena on selvittää turvataitokasvatuksen ja internetin käyttöön liittyvien mahdollisten uhkatilanteiden välisiä yhteyksiä, ja löytää ideoita, kuinka lasten nettikäyttäytymisestä voidaan tehdä turvallisempaa, millä tavoin internetin käyttämistä voidaan opettaa ja miten voidaan ennaltaehkäistä tilanteita, joissa lapsi voi joutua vaaraan.

Diginatiivi käsite on lähtöisin Yhdysvalloista ja sillä tarkoitetaan lapsia, jotka ovat kasvaneet digiteknologian parissa ja osaavat tällöin helposti käyttää erilaisia laitteita. Käsite on kuitenkin virheellinen. Ajatus lasten digitaalisen maailman hallitsemisesta syrjäyttää aikuisten kasvatusvastuun (Mertala, 2019, s. 18). Aikuisten on tällöin helppo turvautua ajattelutapaan, jossa lasten mekaaninen taito teknologian käytössä riittää hallitsemaan internetin käytön turvallisuuden. DeFranco (2011) tunnistaa saman ongelman. Hänen mukaansa on virhepäätelmä, että lapset taitavat vanhempiaan paremmin internetin käytön. Lapsilla voi olla enemmän kiinnostusta ja valmiuksia sisäistää erilaisten sovellusten ja laitteiden käyttöperiaatteet, mutta kysymyksessä lasten internetin käytössä tulisi keskittyä lasten laitetaitavuuden sijaan vaaroihin, jotka käytöstä uhkaa (DeFranco, 2011, s. 52).

Turvataitokasvatuksella tarkoitetaan lapsen kasvattamista haastavia tilanteita varten ja lapsen omien voimavarojen kehittämistä tällaisista selviytymiseen. Turvataitokasvatuksessa on olennaista kehittää lapsille toimintamalleja esimerkiksi uhkaavien tai vaikeiden tilanteiden tunnistamiseen ja niissä toimimiseen (Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 14). Turvataitokasvatuksen tiedot keskittyvät paljolti erilaisiin kiusaamistilanteisiin ja lapseen kohdistuneeseen väkivaltaan. Lapsille ei ole kuitenkaan kehittynyt synnynnäistä taitoa kriittiseen ajatteluun myöskään internetin käyttöön liittyen (Mertala, 2019, s. 18), joten turvataitokasvatusta tarvittaisiin myös mediakasvatuksessa.

Tutkielma syventyy ajatukseen lasten pätevydestä hyödyntää internetiä ja toimia sen erilaisissa sovelluksissa. Vaikka lapset oppivat painamaan puhelimen ja tietokoneen näppäimiä jo hyvin nuorena, tarvitsevat he kuitenkin ohjeistusta niiden oikeanlaiseen käyttöön, jotta lasten omat toimintavalmiudet riittävät vaihtelevissa tilanteissa. Lapset saavat kasvatusta esimerkiksi

käyttäytymiseen liittyen, jotta he pystyvät toimimaan sosiaalisissa ympäristöissä, kuten kouluissa ja harrastuksissa. Samalla tavalla lasten tulisi saada opetusta ja ohjeita verkkokäyttäytymiseen, jotta lapsilla on mahdollisuus käyttää internetiä turvallisesti ja heille itselleen edullisella tavalla, ilman aikuisen valvontaa.

2 Tutkimuksen lähtökohdat

Tutkimusmenetelmien osalta tutkielman kannalta oli alusta alkaen selvillä, millaisella tutkimusmenetelmällä tutkielma toteutetaan. Tutkimuskysymykset puolestaan tarvitsivat enemmän pohdintaa, mutta lopulta nekin asettautuivat omaan muotoonsa. Toteutan tutkielmani kirjallisuuskatsauksena, jonka tavoitteena on luoda katsaus toisistaan erillisiin tekijöihin ja löytää niiden yhtäläisyyksiä toisiinsa. Käytän tutkielmani pohjana aiemmin tehtyjä tutkimuksia sekä kirjallisuutta. Narratiivisen kirjallisuuskatsauksen tavoin, tarkoitukseni on tiivistää aiemmin tehtyjä tutkimuksia (Salminen, 2011, s. 7.) Tutkielman tavoitteena on lopulta päätyä johtopäätöksiin ja tuottaa uusia näkökulmia aikaisemmin tutkitusta aiheesta. Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena onkin usein ajantasaistaa tutkimustietoja (Salminen, 2011, s. 7), sekä etsiä mahdollisia aukkoja aikaisemmissa tutkimuksissa (Oliver, 2012, s. 18.)

2.1 Tutkimusmenetelmät

Toteutan kandidaatintutkielmani teoreettisena tutkimuksena, narratiivisena kirjallisuuskatsauksena. Tutkielmani mukaillee narratiivista kirjallisuuskatsausta, koska tarkoitukseni ei ole tuottaa kriittistä lopputulosta, vaan tutkia asiaa laajasti ja yhdistää erillisiä asioita (turvataitokasvatus ja lasten internetin käyttö) yhteensopivaksi kokonaisuudeksi (Salminen, 2011, s. 7). Teoreettisen tutkimuksen tavoin, tavoitteenani on tutkia aiemmin julkaistua tietoa ja teoriaa tutkielmani kannalta olennaisista asioista, ja nostaa esiin niihin liittyviä ongelmia (Salonen, 2015, s. 12.) Tieteellisenä metodina kirjallisuuskatsaus kokoaa aikaisempien tutkimusten tuloksia uusien tutkimustulosten pohjalle (Salminen, 2011, s. 4.) Tutkimukseni kannalta olennaisena pidän lasten internetin käyttöön liittyvien ongelmien monipuolista pohtimista, joita aiemmin julkaisuista teoksista nousee esiin, ja pyrin pohtimaan ongelmiin liittyviä mahdollisia ratkaisuja sekä tapoja niiden ennaltaehkäisyyn. Tutkimusmenetelmäksi valikoitui kirjallisuuskatsaus, koska turvataitokasvatusta ja lasten internetin käyttöä on tutkittu erikseen, mutta ei juurikaan yhdessä ja kirjallisuuskatsauksen avulla laajempien näkökulmien luominen tutkimusongelmaan mahdollistuu.

Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa käytetyt aineistot ovat laajoja, eikä niitä valikoida tarkasti eivätkä aineiston valintaa rajaa metodiset säännöt (Salminen, 2011, s. 6). Tutkielmaan

käytetty aineistohakumenetelmä täyttää kuvailevan kirjallisuuskatsauksen mukaiset tunnusmerkit. Teoreettisen aineiston, kuten tieteellisten artikkeleiden sekä kirjallisuuden hakuun käytän pääasiassa Oula-Finna-, Ebsco-, Proquest- sekä Eric- tietokantoja. Keskeisimpiä hakusanoja, joita tutkielmassani käytän, ovat turvataitokasvatus, turvataidot, lapset ja internet, netti-kiusaaminen, safety education, cyberbullying, children sekä internet, joita yhdistelemällä pyrin löytämään tutkielmani kannalta olennaisia tutkimuksia ja kirjallisuutta. Tietokannoissa hakuja tehdessäni olen pääsääntöisesti hyödyntänyt Boolean operaattoreita, joiden avulla hakutulosten etsiminen rajatusta aiheesta on tehokasta, ja mahdollistaa tarkennettujen hakutulosten löytymisen (Oliver, 2012, s. 42.) Lisäksi hyödyntänyt käyttämieni teosten lähdeluetteloita löytääkseni lähdekirjallisuutta.

Oma kiinnostukseni aiheeseen on herännyt muutaman viime vuoden aikana lisääntyneestä uutisoinnista liittyen lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Oma pohdintani alkoi kohdistua siihen, miten lapsia opetetaan toimimaan erilaisissa verkkoympäristöissä, kuka toimintaa opettaa ja kenen vastuulle se oikeastaan jää. Tutkimusaiheen tarkempi rajaaminen ja kirjallisuuden etsiminen ei kuitenkaan ollut yksiselitteistä, mutta hakutulosten etsiminen ja kirjallisuuden lukeminen auttoi jäsentämään tutkimusongelmaa. Kirjallisuuskatsauksessa usein hyödyllinen keino onkin siirtyä tutkimusongelman jäsentämiseen kirjallisuuden ja hakutulosten kautta (Oliver, 2012, s. 40.) Aiheen rajaaminen tutkielmaa varten valikoitui katsaukseksi muutama, omasta mielestäni tärkeisiin lapsiin liittyviin uhkiin internetin käytössä. Tulevana kasvattajana aihe on mielestäni äärettömän tärkeä, jotta lasten turvallisuus säilyisi myös verkkomaailmassa ja uhkia voidaan tunnistaa.

2.2 Tutkimuskysymykset ja tutkielman tavoite

Tutkielmani tarkoituksena ei ole pitää internetiä vaarallisena paikkana, jonka käytöstä koituisi haittaa, vaan tavoitteeni on nostaa esiin yleisiä uhkia, joita lapset verkossa kohtaavat sekä tunnistaa niitä. Kandidaatintutkielmassani pyrin yhdistämään turvataitokasvatuksen hyödyt lasten internetikäyttäytymiseen, ja tuomaan esiin näkökulmia lasten internetin käytön turvallisuuden lisäämiseen kasvattajan näkökulmasta. Kasvattajien tekemien virhepäätelmien kitkemiseksi osoitan, minkä takia turvataitokasvatusta tarvitaan myös ”diginatiivien” kehittämisessä. Tarkoitukseni on tuoda esiin lasten verkossa kohtaamia yleisimpiä uhkatilanteita ja pohtia kasvatuksellisia ratkaisuja, joilla tällaisia voidaan ehkäistä.

Tutkimuskysymykseni muotoutuivat seuraavasti:

- Kuinka turvataitokasvatuksen periaatteiden avulla voidaan opettaa lapsia turvallisempaan internetin käyttöön?

ja

- Kenen tehtävä on opettaa lapsille verkkoturvallisuutta?

Tutkimuskysymykseni ovat eivät ole kovin tarkkaan rajattuja ja melko väljiä, kuten kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa yleensä on (Salminen, 2011, s. 2011.) Kirjallisuuskatsauksen tutkimuskysymyksen tulisi olla sellainen, että samaan kysymykseen ei löydy vastausta vertaisarvioidusta tutkimuksesta (Dawidowicz, 2010, s. 7), jonka perusteella tutkimuskysymykseni täyttävät valitsemani metodin vaatimukset. Tutkimuskysymyksiin vastaaminen tapahtuu tutkielmassani tuomalla esiin teoriataustaa aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta ja aiemmin toteutetuista tutkimuksista sekä niistä löytyvien yhtäläisyyksien löytämisellä. Tutkimusmenetelmään liittyen, kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on saada selville nykyinen tieto aiheesta, mitä vielä tulisi tietää ja millä tavoin asiaa voi tutkia (Dawidowicz, 2010, s. 8.) Lopuksi tavoitteenani on teoriataustan avulla pohtia tutkimuskysymysten kannalta olennaisia asioita sekä tehdä johtopäätöksiä niiden perusteella tutkimusmetodin mukaisella tavalla.

3 Mitä turvataidot ja turvataitokasvatus ovat?

Turvataidot ovat lasten oikeuksiin perustuvia taitoja, joilla ennaltaehkäistään lasten joutumista heitä henkisesti tai fyysisesti vahingoittaviin tilanteisiin. Turvataidoilla vahvistetaan lasten omia voimavaroja selvitä haastavista tilanteista. Turvataitokasvatuksen avulla lapsia voidaan auttaa luottamaan omiin mahdollisuuksiinsa selviytyä erilaisista epämiellyttävistä tilanteista (Andell, Ylenius-Lehtonen, Lajunen ym., 2014, s. 31). Konkreettisesti turvataitokasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten itseluottamusta, edistää vuorovaikutussuhteita, parantaa lasten valmiuksia selviytyä haastavista tilanteista sekä ohjata lasta kertomaan kokemastaan vääryydestä luotettavalle aikuiselle (Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 14.) Turvataitokasvatuksen avulla lapselle annetaan valmiuksia elämään, mutta vastuu lapsen turvallisuudesta on aina kasvattajalla (Andell, Ylenius-Lehtonen, Lajunen ym., 2014, s. 14; Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 12.) Lapsille pyritään opettamaan ja tarjoamaan taitoja, joiden avulla he pystyvät toimimaan itseään suojelevalla tavalla (Valkama & Ala-Luhtala, 2014, s. 9.) Turvataidot pohjautuvat lasten omiin oikeuksiin (Andell, Ylenius-Lehtonen, Lajunen ym., 2014, s. 31.)

Lapset tarvitsevat turvataitoja, koska lapset ovat alttiita väkivallalle. Lasten halu miellyttää muita ja helposti syntyvä luottamus lisäävät vaaraa tulla vahingoitetuiksi. Vaikka aikuiset ovat vastuussa lasten turvallisuudesta, vanhemmat tai muut kasvattajat eivät kuitenkaan voi valvoa lapsia kaikkialla, joten lasten tulee itse oppia tunnistamaan vaaratilanteita sekä tiedostaa oma oikeutensa olla turvassa (Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 18). Lapsen turvallisuuden kokemisen vaatimuksena on, että lapsi itse kokee hallitsevansa taitoja tilanteista selviytymiseen, mutta tämän lisäksi korostuu myös lapsen vaatimus tulla kuulluksi ja tietoiseksi siitä, että hän saa turvan aikuisilta (Laakso, 2014, s. 29.) Turvataitokasvatuksen periaatteilla voidaan ajatella, että lasten omia voimavaroja kehitetään aikuisen tuella, eivätkä eri tilanteisiin tarvittavat uhkien tunnistamiset voi olla yksiselitteisesti lapsille kerrottavissa.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2012) julkaisemassa *Turvataitoja nuorille: Opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn* -teoksessa käsitellään turvataitoihin liittyen lasten oikeuksia. Materiaalissa mainitaan jokaisen lapsen oikeudeksi kasvaa väkivaltaasta, häirinnästä ja hyväksikäytöstä vapaassa ympäristössä. Positiiviset kokemukset vahvistavat lapsen itsetuntoa, kun taas negatiiviset kokemukset voivat lisätä lapsen haavoittuvuutta. Turvataitokasvatuksen avulla lapset tiedostavat omia oikeuksiaan, omia rajojaan sekä myös toisten ihmisten rajoja (Aaltonen, 2012, s. 11, 13). Lasten oppiessa turvataitoja, ideaalitalanteessa yksilöt edistävät oman lisäksi myös muiden turvallisuuden kokemusta.

Turvataitokasvatus on ennaltaehkäisevää kasvatusta, joka edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia, ja hyvinvoiva lapsi kokee, että hänellä on valtuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä. Turvataitokasvatuksen tavoitteena on myös edistää lapsen sosiaalisia- ja kaverisuhteita sekä vuorovaikutustaitoja (Valkama & Ala-Luhtala, 2014, s. 9). Lapsi, jolle on kehittynyt hyvä itseluottamus ja kaverisuhteita, ei joudu helposti hyväksikäyttäviin ihmissuhteisiin (Andell, Ylenius-Lehtonen, Lajunen ym., 2014, s. 31-32.)

3.1 Aikuisen rooli lasten turvataitokasvatuksessa

Turvataitokasvatuksella pyritään lasten omien valmiuksien vahvistamisen lisäksi vahvistamaan aikuisten herkkyyttä tunnistaa ja ehkäistä lasten turvallisuutta vaarantavia tilanteita sekä lisäämään lasten ympäristön ja käyttäytymisen turvallisuutta. Lapset eivät välttämättä itse ole tarpeeksi rohkeita ottamaan väkivaltaan liittyviä tekijöitä puheeksi, joten aikuisen tulisi tunnistaa lapsen turvallisuutta uhkaavia tilanteita sekä harjoitella ottamaan niitä puheeksi, koska tilanteesta riippuen lapsilla voi olla monia syitä jättää omat huolensa kertomatta (Lajunen, Andell & Ylenius-Lehtonen, 2007, s. 153). Torvinen ja Huhtala (2012) pitävät aikuisen roolia lapsen psyykkisen kehityksen kannalta tärkeänä. Lapsen itsetunto kehittyy, kun lapsi kokee olevansa arvokas vanhemmilleen. Arvostuksen myötä lapsi ymmärtää olevansa tärkeä ja suojelluksi tuleminen arvoinen. Vuorovaikutustaidot puolestaan kehittyvät, kun vanhempi keskustelee lapsen kanssa aktiivisesti. Lapsi puolestaan kokee vuorovaikutuksen kautta tulevaisuutta kuulluksi, jolloin kokemus turvallisuudesta lisääntyy (Torvinen & Huhtala, 2012, s. 7-8).

Turvataitokasvatuksen toteuttamisessa tulisi olla lasten omien vanhempien lisäksi esimerkiksi koulun henkilökuntaa, esimerkiksi luokan- tai lastentarhanopettaja, vaikka turvallisuuden perusta luodaan läheisissä ihmissuhteissa (Lajunen, Andell & Ylenius-Lehtonen, 2007, s. 154). Vanhemmilla ja muilla kasvattajilla on vastuu lasten turvallisuuden edistämisestä ja heillä on oikeus saada tukea yhteiskunnalta tähän tehtävään (Ala-Luhtala, Lottes & Valkama, 2014, s. 13.)

3.2 Turvallisuus perusopetuksessa

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) turvallisuus ja hyvinvointi esiintyvät usein tekstissä samassa kontekstissa. Esimerkiksi opetussuunnitelman perusopetuksen arvope- rustassa kerrotaan kodin ja koulun yhteistyössä syntyvän arvopohdinnan edistävän turvalli-

suutta sekä tukevan oppilaan kokonaisvaltaista hyvinvointia. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteissa on ohjata oppilasta huolehtimaan itsestään, omasta turvallisuudestaan sekä omasta ja muiden hyvinvoinnista. Turvataitokasvatuksen kannalta olennaista on maininta oppilaiden ohjaamisesta suojaamaan omaa yksityisyyttään sekä henkilökohtaisia rajojaan. Myös tieto- ja viestintäteknologian taitoihin liitetään oppilaiden opastus käyttämään tieto- ja viestintäteknologiaa vastuullisesti ja turvallisesti. Turvataitoja käsitellään perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa vain ympäristöopin oppiainetta koskevissa sisältöalueissa ja arvioinnin kohteena. Näistä maininnoista 3-6 luokan sisältöalueissa on huomioitu turvataitojen ja turvallisuuden harjoittelu fyysistä ja henkistä koskemattomuutta sekä kiusaamista koskevissa tilanteissa (Opetushallitus, 2014, s. 15, 22-23, 132, 241, 244, 400). Turvallisuus huomioidaan monissa eri asiayhteyksissä perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014), mutta sitä ei ole juurikaan sisällytetty eri oppiaineiden sisältöalueisiin.

4 Lapset ja internetin varjopuolet

1990 -luvulla ja sitä myöhemmin syntyneet lapset oppivat pienestä pitäen digitekniikan käytön. Älypuhelimet ja mediapäätteet ovat luonnollinen osa lapsien elämää, mutta on liioiteltua olettaa lasten osaavan internetin käyttömahdollisuudet ja siellä toimimisen automaattisesti (Haasio, 2016, s. 11-12). Kupiainen (2013) tukee ajatusta, jossa lapsiin ja nuoriin kohdistuvat odotukset digitekniikan osaamisesta ovat potentiaaleja, mutta ne eivät ole yhden sukupolven synnynnäisiä ominaisuuksia, joita ei tarvitse lapsille opettaa heidän ollessa digitaalisen toimintakulttuurin hallitsevia toimijoita. Kupiainen huomauttaa, että oletukset yleistävät kaikkien yksilöiden osaavan käyttää teknologiaa yhtä hyvin, jolloin erilaisten sovellusten käyttöä ei tarvitsisi esimerkiksi kouluissa opettaa (Kupiainen, 2013.)

Lasten ja nuorten syitä käyttää internetiä ovat esimerkiksi rentoutuminen, oppiminen sekä ajan tasalla pysyminen. Lapset myös kokevat, että internetissä heillä on mahdollisuus laajentaa ystäväpiiriään sekä kehittää omaa identiteettiään (Thorslund, 2007, s. 17-18). Haasion (2016) mukaan sosiaalinen media on noussut lasten ja nuorten suosioon, jonka myötä yhteydenpito tuttaviiin, vertaistuen etsiminen sekä tiedonhaku on helpottunut. Internetin käyttö itsessään ei tuota vaaraa, mutta esimerkiksi arveluttavan tai kyseenalaisen tiedon tai viihdykkeen löytyminen voi kehittää lasten maailmankuvaa negatiiviseen suuntaan. Haasio jatkaa tällaisten tilanteiden olevan ennaltaehkäistävässä turvallisen mediakasvatuksen ja opittavien käyttäytymismallien kautta (Haasio, 2016, s. 15-16.) Lapset ja nuoret kasvattavat taitojaan verkon käytössä, mitä enemmän he nettiä käyttävät, mutta suurempi verkossa vietetty aika kasvattaa myös vaaroille altistumisen riskiä (Parikka & Saukko, 2012, s. 10.) Tällaisia riskejä ovat esimerkiksi nettikiusaaminen, tietosuojariskit sekä seksiin tai seksuaalisuuteen liittyvä sisältö ja seksuaalinen hyväksikäyttö.

4.1 Lasten kokema nettikiusaaminen, sen luonne ja ilmenemismuodot

Nettikiusaamisen määrittelylle on asetettu monia erilaisia vaihtoehtoja, joista useat määrittelevät nettikiusaamisen kasvotusten kiusaamisen kanssa samanlaiseksi, esimerkiksi toista osapuolta alistavaksi toiminnaksi (Görzig & Machackova, 2015, s. 4), joka tapahtuu teknologian, kuten internetin ja älypuhelimien välityksellä (Perren, Dooley, Shaw ym., 2010). Englanninkielessä käsitteet *cyberbullying* (kiusaamista esimerkiksi puhelinta käyttäen) sekä *online bullying*

(internetissä tapahtuva kiusaaminen) voidaan erottaa toisistaan (Görzig & Machackova, 2015, s. 5), mutta en tee tutkielmassani eroa näiden välille käsitellessäni nettikiusaamista. Nettikiusaaminen on mahdollistanut kiusaamisen myös lasten kotona, joka ennen saattoi olla kiusaamisen ulottumattomissa, ja nettikiusaajat ovat usein tuttuja esimerkiksi koulusta eivätkä verkossa tavattuja tuttavuuksia (Haasio, 2016, s. 34-35.) Nuoret kokevat sananvapauden laajemmaksi netissä ja puhuvat useinkin sävyyn, joka täyttää rikoksen tunnusmerkit, mutta usein ei edes tiedetä, että nettikiusaaminen on rikos (Forss, 2011, s. 247-248.)

Sosiaalisen median sovellusten oletusarvona on omien asioiden, kuvien ja tietojen päivittäminen sekä jakaminen ja ihmisillä on myös tahto näin tehdä (Tranberg & Heuer, 2012, s. 127). Tällaista asettelua käytetään hyväksi myös nettikiusaamisessa. Mannerheimin lastensuojeluliitto on listannut muun muassa seuraavia asioita yleisimmiksi nettikiusaamisen muodoiksi: juoruilu, huhujen levittäminen, uhkailu, ilkeiden kommenttien julkaisu ja yksityisen tiedon jakaminen tai siihen huijaaminen (Mannerheimin lastensuojeluliitto: nettikiusaaminen.) Yksi nettikiusaamisen määritelmistä sisältääkin ajatuksen, jonka mukaan nettikiusaamisella tarkoitetaan verkossa henkilökohtaisten tietojen levittämistä sekä ilkeiden viestien lähettämistä (Matiainen, 2008, s. 184.) Kirjoittamisen kautta tapahtuva nettikiusaaminen voidaan puolestaan jakaa edelleen kategorioihin, joita ovat esimerkiksi fyysisellä väkivallalla uhkaaminen, vihapuhe, nimittely sekä tappouhkaukset (Rivers & Noret, 2010, s. 661.) Haasion (2016) mukaan nettikiusaaminen esiintyy käytännössä esimerkiksi valokuvien manipuloinnilla, jolloin uhrista voidaan julkaista tätä loukkaava muokattu valokuva, syrjintänä, jolloin kiusattu jätetään sosiaalisen median ryhmien ulkopuolelle tai jätetään vastaamatta kaveripyynnöihin, tai vastaavasti tietoisesti hakeutumalla kiusatun profiiliin ja julkaisuihin, jolloin ilkeitä kommentteja on helppo ladella. Nettikiusaamisessa harvoin tullaan ajatelleeksi, että verkossa jaettu materiaali voi levitä helposti suurenkin joukon nähtäväksi ja julkaistua sisältöä on hankala saada netistä koskaan pysyvästi pois ja myös netissä julkaistusta materiaalista voi seurata oikeudellisia toimenpiteitä (Haasio, 2016, s. 36-37.) Netissä julkaistava, harmittomaksi tarkoitettu pila tai vitsi voi nopeasti levitä ja riistäytyä käsistä (Parikka & Saukko, 2012, s. 10.)

EU Kids Online 2011 -tutkimuksessa tutkittiin eurooppalaisten lasten ja nuorten internet -käyttäytymistä. Nettikiusaamisen osalta huomattiin, että lapset, jotka kiusaavat verkossa, ovat verkossa usein myös kiusattuja. Noin puolet nettikiusaajista sanovat kiusanneensa myös kasvotusten ja vastaavasti noin puolet nettikiusaamisen uhreista ovat joutuneet kiusaamisen kohteeksi myös kasvotusten. Tutkimuksessa mainitaan kiusattujen osalta, että puhuttiinpa kasvotusten

kiusaamisesta tai nettikiusaamisesta, nettikiusaaminen on tehnyt haastavammaksi paeta kiusaamista (Livingstone, Haddon, Görzig ym., 2011, s. 24). Nettikiusaaminen voi olla jatkoa kasvotusten alkaneelle kiusaamiselle tai toisin päin (Slonje, Smith & Frisé, 2012, s. 3.) Tällöin kiusaamiselle ei enää tarvita fyysistä läsnäoloa ja kiusaaminen voi jatkua etäämmältä.

4.2 Tietosuoja- ja riskit

Sosiaalisen median myötä yksityisyys on alkanut hälventyä. Profiilia tehtäessä täytetään usein omia tietoja, jotka ovat muille käyttäjille näkyvissä. Palveluntarjoaja puolestaan näkee vielä enemmän, mitä käyttäjä sovelluksessa tekee. Käyttäjät voivat julkaista kaikenlaista tietoa omasta elämästään ja tahtovat jakaa omaa elämäänsä muiden kanssa. Ihmisistä, jotka haluavat suojella tiettyjä, esimerkiksi ideologisia katsomuksia itsestään, suuri osa voi kuitenkin paljastaa tiedot vapaaehtoisesti sosiaalisessa mediassa (Tapscott, 2010, s. 79-80). Thorslund (2007) huomioi, että internetiin on helppoa päivittää vahingossa tai epähuomiossa omaa henkilöllisyyttä koskevia tietoja. Paljastettavana tietona voi olla esimerkiksi oma kotiosoite, jota kautta omien tuttujen lisäksi tieto saattaa päätyä väärin käsiin, joten nettiä käytettäessä on tärkeää huomioida omien henkilökohtaisten tietojen suojeleminen, jolloin voidaan välttyä esimerkiksi varkauksilta (Thorslund, 2007, s. 35; Andrews, 2013, s. 118.) Henkilökohtaisten tietojen valvonta on jokaisen omalla vastuulla, mutta sosiaalisessa mediassa kaikki valvovat toistensa toimintaa, ja vahingossa paljastettuja yksityiseksi tarkoitettuja asioita voidaan käyttää vahingossa tai tarkoituksella väärin, jolloin kaikki sosiaalisen median käyttäjät voivat olla uhkia toisilleen (Tamminen, Lehmuskallio & Johnson, 2011, s. 231.)

Teknologiapääätteiden avulla käyttäjiä voidaan katsoa tai kuunnella etäältä puhelimesta olevan kameran ja mikrofonin välityksellä. Puhelimesta löytyvät sovellukset voivat tallettaa sijaintitietoja, josta esimerkiksi viesti on lähetetty tai kuva jaettu, jolloin tapahtuma voidaan paikantaa (Andrews, 2013, s. 117-118).

4.3 Lapset ja seksuaalinen sisältö, häirintä ja hyväksikäyttö

Eu kids online 2011 -tutkimuksen mukaan vastanneista 14% 9-16 vuotiaista lapsista on nähnyt seksuaalista sisältöä internetissä (Suomessa 29%) ja noin 25% heistä on kokenut sisällön heitä järkyttäväksi. Lapsista, jotka kertovat nähneensä seksuaalista sisältöä verkossa, noin 40% kertoo vanhempiensa olevan tietämättömiä tilanteesta. Tutkimukseen osallistuneista 11-16 -vuoti-

aista lapsista 15% on saanut seksuaalisia viestejä (Suomessa 18%), ja kahta prosenttia on pyydetty keskustelemaan seksistä jonkun kanssa verkossa sekä kahta prosenttia pyydetty lähettämään seksuaalisia kuvia jollekin. Näistä lapsista ja nuorista 52% kertovat heidän vanhempiansa olevan tietämättömiä asiasta. Tutkimuksen mukaan nuorempien lasten vanhemmat ovat usein tietämättömpiä tällaisista asioista, kuin hieman vanhempien lasten vanhemmat (Livingstone, Haddon, Görzig, ym., 2011, s. 22-23). Haasion (2016) mukaan verkosta löytyvät seksipalvelut ovat tarkoitettu aikuisille ja lain mukaisesti ne ovat alaikäisiltä kiellettyjä. Iän tarkistus perustuu usein käyttäjän omaan ilmoitukseen, jolloin pääsy sivustoille on kaikille helppoa. Lapset ja nuoret kiinnostuvat luonnollisesti jossain vaiheessa seksistä, mutta aikuisviihteen harmillisuus perustuu usein sen antamaan virheelliseen kuvaan seksistä (Haasio, 2016, s. 38-39). Sørensenin ja Knudsenin (2007) raportti pohjoismaisten lasten ja nuorten suhteesta pornografiseen materiaaliin osoittaa, että lapset näkevät aikuisviihdettä jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Suurin osa näkee seksuaalista sisältöä ensimmäisen kerran 12-14 vuotiaina. Internet on helpottanut pornon saatavuutta ja lisännyt sen kulutusta yhä nuoremmilla (Sørensen & Knudsen, 2007, s. 16, 25.) Spišákin (2016) kirjoituksissa voidaan kuitenkin havaita, että suomalaiset nuoret ymmärtävät suhteellisen hyvin pornon kuvitteellisen ja näytellyn luonteen (Spišák, 2016, s. 25-26.)

Internet ja lasten seksuaalinen hyväksikäyttö

Seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi joutuminen on lapsille yksi netin käyttöön liittyvä uhkatekijä, koska internet on helpottanut yhteyden saamista uhreihin. Seksuaalinen hyväksikäyttö voi ilmetä eri tavoin. *Grooming* tarkoittaa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön valmistelua, jonka aikana uhri pyritään saamaan luottamaan aikuiseen ja johdatellaan kiintymyssuhteen kautta suostuvaiseksi seksiin. Aikuisviihdesivustot eivät ole suurin vaara lapsen houkuttelussa, vaan hyväksikäyttäjät menevät verkossa sinne, missä lapset ja nuoret yleensäkin viihtyvät (Haasio, 2016, s. 39-40, 42-43; Haasio, 2017, s. 37). Suomen rikoslainsäädännössä rangaistavaksi teoksi säädetään alaikäisen houkuttelemista seksiin (Rikoslaki. 20 luku 8b§ (20.5.2011/540.) Lainvastaista on myös houkuttelu esimerkiksi kameran tai muun viestintäteknologisen laitteen avulla, joten fyysiseen tapaamiseen pyrkiminen ei ole edellytys rikokselle (Aaltonen, 2012, s. 159.) Seksuaaliseen hyväksikäyttöön ei tarvita fyysistä tapaamista vaan tunnusmerkit täyttyvät jo esimerkiksi seksuaalissävytteisten viestien tai kuvien lähettämällä (Haasio, 2013, s. 75; Forss, 2019.)

Internetissä tapahtuva lasten seksuaalinen hyväksikäyttö voidaan jakaa reaaliaikaiseen hyväksikäyttöön, jossa tekijä on suoraan kanssakäymisessä uhrinsa kanssa, sekä CA-materiaaleihin (*child abuse material*), joissa lapsen sukupuolisiveellisyyttä loukataan erilaisin tallentein. Verkossa seksuaalisen hyväksikäytön uhri on usein tekijälle tuntematon. Tekijät voivat myös kiristää uhrejaan uhkaamalla jakaa heidän keskustelunsa. Reaaliaikaisessa hyväksikäytössä CA-materiaalia voi syntyä, jos uhri lähettää kuvia itsestään tekijälle (Forss, 2019).

Internetin välityksellä tapahtuva seksuaalinen hyväksikäyttö on prosessi, johon verkkoympäristöt luovat monipuoliset mahdollisuudet. Reaalimaailmassa lapsi ei välttämättä koskaan puhuisi tuntemattomalle ihmiselle, mutta internetissä keskustelun kynnyks madaltuu. Uhreiksi valikoituu kaikenlaisia nuoria, eikä esimerkiksi perhetaustalla ole välttämättä väliä. Internetin eri foorumeilla saadut keuhut ja ystävällinen keskustelu saa lapsen kokemaan itsensä huomioiduksi ja hyväksytyksi, jolloin kiintymyssuhde hyväksikäyttäjään voi syntyä (Haasio, 2013, s. 76-79; Haasio, 2017, s. 37-38). Seksuaalisen hyväksikäytön uhreiksi joutuvat usein sellaiset lapset, jotka kokevat muissa ihmissuhteissaan, etteivät saa tarpeeksi huomiota, sekä sellaiset lapset, jotka ovat kokeilunhaluisimpia (Haasio, 2017, s. 38.)

4.4 Verkkokäyttäytymisen seuraamukset

Lapseen kohdistuneesta väkivallasta voi aiheutua lapselle esimerkiksi traumaperäisen stressihäiriön oireita, jotka vaikuttavat lapsen kehitykseen (Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 23). Jätän tutkielmani ulkopuolelle lasten kokeman väkivallan aiheuttamat seuraukset ja keskityn nettikäyttäytymisen seuraamuksiin internetiin jäävien jälkien kannalta.

Nettiin kerran ladattuja asioita on hyvin vaikeaa saada sieltä pois (Haasio, 2013, s. 63.) Lapsille työmarkkinat eivät vielä ole ajankohtainen asia, mutta esimerkiksi Tranberg ja Heuer (2013) sekä Tapscott (2010) huomauttavat, että työnantajat pääsevät seuraamaan yksilöiden julkaisuja sosiaalisessa mediassa, mikä voi vaikuttaa siihen, millä tavalla heihin suhtaudutaan, eivätkä kyseenalaiset julkaisut näytä kaikkien mielestä aina niin hyvältä (Tranberg & Heuer, 2013, s. 61-62; Tapscott, 2010, s. 80-81.) Lapset on hyvä tehdä tietoisiksi siitä, että myös netissä tapahtuvalla toiminnalla on merkitystä. Andrews (2013) mukaan Yhdysvalloissa esimerkiksi koulutukseen tai töihin hakeuduttaessa rekrytoijille on merkitystä, miltä hakijan Facebook -profiili näyttää. Arveluttavien julkaisujen poistaminenkaan ei välttämättä auta, koska ne voi olla mahdollista löytää vielä tämän jälkeenkin. Ihmiset julkaisevat asioita kaikkien nähtäväksi kuin he olisivat yksityisessä keskustelussa (Andrews, 2013, s. 122-123). Vanhemmatkin ihmiset voivat

katua itsestään paljastamia asioita, mutta lasten alkaessa käyttää erilaisia medioita, lapset eivät ole yhtä tietoisia jakamisen seurauksista (Tranberg & Heuer, 2013, s. 182.)

Seksuaalisen hyväksikäytön traumaattisuutta lisää lapsen tai nuoren tieto siitä, että hänestä jää kuvia tai tallenteita nettiin. Julkaisuja on vaikea tai mahdoton saada kokonaan poistettua internetistä ja uhrille voi jäädä tunne, että kaikki näkevät hänen kuvansa, mikä lisää häpeän tunnetta ja tekee väärin kohdelluksi tulemisesta julkista (Aaltonen, 2012, s. 141).

4.5 Vanhempien tietoisuus lapsiin kohdistuvista internetin vaaroista

Koh (2006) arvuuttelee syitä, miksi vanhemmat eivät ota internetin uhkia tarpeeksi vakavasti. Hänen mukaansa vanhemmat voivat ajatella, että huoli omasta lapsesta ei kasva kovin suureksi, koska esimerkiksi media ei kerro tapauksista kovinkaan usein. Vanhemmat tiedostavat erilaisen uhkien olemassaolon, mutta ajattelevat oman lapsen olevan turvassa. Asia kiteytetään siten, että samaan aikaan, kun lapsi voi olla tekemisissä koko virtuaalimaailman käyttäjien kanssa, kaikki käyttäjät voivat olla kosketuksissa myös lapsen kanssa (Koh, 2006, s. 7, 9). Ktoridou, Eteokleous ja Zahariadou (2012) ovat tutkineet vanhempien tietämystä lasten kokemista verkon vaaroista. Tutkimuksessa selvisi kaikkien vanhempien olevan tietoisia mahdollisista uhkista, kuten lasten hyväksikäytöstä ja tuntemattomien kanssa keskustelusta, mutta osa vanhemmista ei kyennyt tunnistamaan uhkatilanteita ja tekijöitä, jotka olisivat heidän lapsilleen vaarallisia. Useat vanhemmat olivat tietoisia vaaroista, mutta eivät ymmärtäneet niiden vakavuutta. Vanhempien tietoisuuteen tulleet uhkat olivat tutkimuksessa peräisin mediasta ja keskusteluista, mutta harva omasta käytöstä, jolloin vanhemmat ovat tietoisia erilaisista uhkatekijöistä, mutta tietoisuus ei ole kovin syvällä tasolla. Tutkimukseen osallistuneista vanhemmista suurin osa oli huolissaan lasten keskusteluista tuntemattomien kanssa sekä lasten omien henkilökohtaisten tietojen paljastamisesta, koska tällaisia uhkia on helpointa käsittää. Tutkimus osoitti, että erilaisia vaaroja kohdanneiden lasten vanhemmat olivat enemmän selvillä internetin vahingoittavasta sisällöstä (Ktoridou, Eteokleous & Zahariadou, 2012, s. 139).

Luokanopettajat ja alakouluikäisten lasten vanhemmat tiedostavat lasten verkkoturvallisuuteen liittyvän tietoisuuden lisäämisen olevan ehdotonta, koska lapset voivat alkaa käyttää internetiä jo ennen kouluikää. Osalla kasvattajista huolenaiheina ovat riskit lasten älypuhelinien käyttöön liittyen, kuten viestittely ja omien kuvien lataaminen internetiin, kun taas toiset huolehtivat lasten olevan alttiita hyväksikäytölle ja rikollisuudelle (Sadaghiani-Tabrizi, 2017, s. 151, 153).

Lapsilla on mahdollisuus käyttää internetiä itsenäisesti ja usein riskejä kohdataan ilman aikuisen valvontaa (Edwards, Nolan, Henderson ym., 2018, s. 47.) Suomessa vanhemmat luottavat lasten osaamiseen verkossa lapsiaan vähemmän, mutta tämä voi johtua vanhempien omasta historiasta verkon käyttäjinä (Hartikainen, 2017, s. 115.) Jotkut tutkijat pitävätkin huolehtimista lasten internetin käytöstä aikuisten huolena muutoksesta ja sen aiheuttamasta ahdistuksesta, eikä huolena lasten hyvinvoinnista (Salasuo, Merikivi & Myllyniemi, 2019.)

5 Internetin uhkien kanssa toimiminen ja turvataitokasvatuksen näkökulmia

Turvalliseen internetin käyttöön löytyy monia erilaisia oppaita (esimerkiksi Thorslund, 2007; Daniels & Cangelosi, 2011; Laitinen, 2017), jotka ohjeistavat erilaisissa digitaaliseen arkeen liittyvissä tilanteissa. Tarkastelen lasten internetin käyttöön liittyviä uhkia kasvattajan näkökulmasta ja tuon esille yleisiä ohjeita, joita teoksista löytyy sekä yhdistelen esiin nousevia asioita turvataitokasvatuksen periaatteisiin. Lasten verkkoturvallisuuteen liittyvistä teoksista ja oppaista on havaittavissa turvataitokasvatuksen kanssa yhdenmukaisia huomioita. Lasten turvallisuuden lisäämiseen internetin käytössä löytyy erilaisia vaihtoehtoja erilaisiin tilanteisiin, joista useat toimivat lasten vaaraan joutumista ennaltaehkäisevinä tekijöinä, toiset taas ovat toimintamalleja vaaraan joutumisen jälkeiseen toimintaan.

5.1 Ohjelmistot ja estot

On tärkeää tiedostaa, että aina netissä liikuttaessa tietokoneelle tai puhelimelle jää jälkiä toiminnasta. Näiden jälkien siivoamisella voidaan parantaa omaa yksityisyyden suojaa. Yksi esimerkki jälkien siivoamisesta on selaushistorian poistaminen. Jälkien jättämisen ennalta ehkäisemiseksi tai lasta suojellakseen tietokoneelle on mahdollista asentaa erilaisia ohjelmistoja, jotka voivat rajoittaa pääsyä esimerkiksi aikuisviihdesivustoille tai muihin kyseenalaisiin osoitteisiin. Myös hakukoneiden asetuksia on mahdollista muokata, jolloin ne suodattavat ei-toivotuja sivustoja pois. Esto-ohjelmat ja hakukoneiden suodattimet eivät kuitenkaan aina toimi täydellisesti. Verkosta ladattavat suodatinohjelmat toimivat laajemmin, kuin yksittäisen hakukoneen suodattimet, jolloin suodatus ei rajoitu pelkästään yhteen hakukoneeseen. Tehokkain tapa lasten toiminnan turvaamiseksi on käyttää tietokoneella lapsilukkoja, jotka estävät käyttäjältä kokonaan pääsyn tietyille sivustoille. Lapsilukon käyttöönotossa on mahdollista itse valita, mitkä kategoriat halutaan pois lasten käytöstä. Lukon avulla voidaan myös säädellä aikaa, jonka lapsi netissä viettää. Lukon avulla netin käytön valvonta on tehokkaampaa, kuin suodatinohjelmilla (Haasio, 2013, s. 82-86, 123, 126). Lasten puhelimen käyttöä voi myös valvoa erilaisin liittymän datarajoituksin sekä ohjelmin, jotka kertovat vanhemmalle, mihin lapsi nettiä käyttää, ja alakouluikäisen lapsen viettäessä kauan aikaa kotona ilman vanhempia voi olla järkevää miettiä, voisiko lapsilukko olla hyvä ratkaisu (Haasio, 2016, s. 91-92.)

Turvaitokasvatuksen näkökulmasta on aikuisen vastuulla suojella lasta. Turvaitokasvatuksessa tavoitteena kuitenkin on, että lapsi itse oppii erilaisia asioita kokeilemalla ja miettimällä itsenäisesti sekä yhdessä muiden lasten kanssa. Lasten ympäristöä suunniteltaessa ja siihen vaikuttaessa on tärkeää kuulla, mitä lapsi itse on mieltä hänen elämäänsä vaikuttavista muutoksista (Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 8). Netin käytön rajoittamisella eri ohjelmistojen avulla voidaan hyvin valvoa lapsen toimintaa ja tällaisella toiminnalla onkin helppo toteuttaa turvaitokasvatuksen ajatus, jossa aikuisella on vastuu lapsen suojelemisesta. Lukkojen ja suodatusohjelmien kanssa lapsi ei pääse niin helposti arveluttaville, lasta mahdollisesti vahingoittaville sivustoille. Täytyy kuitenkin ajatella myös turvaitokasvatuksen näkökulmaa siitä, että pääseekö lapsi itse kasvamaan ja oppimaan omista tekemisistään, jos hänen toimintaansa rajoitetaan liikaa? Ei välttämättä voida helposti puhua suoraan turvallisen käyttäytymisen oppimisesta, jos toimintaympäristöä rajoitetaan liikaa, koska lapselta otetaan tällöin pois mahdollisuus ymmärtää ja oppia oman toiminnan seurauksista ja pohtia, millaiset sivustot ovat lapselle hyväksi ja millaiset puolestaan pahasta. Turvaitokasvatuksen ajatuksella lapsen tulisi saada vaikuttaa omaan ympäristöönsä (Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 8), jolloin lukkojen ja suodattimien asentamisessa tulisi kuulla myös lapsen mielipidettä niiden tarpeellisuudesta ja hyödyllisyydestä. Myös Haasio (2016) huomauttaa, että välttämättä paras ratkaisu lasten ja nuorten verkkokäyttämisen opettamiseen ei ole asettaa ehdottomia kieltoja ja aikamääreitä, ja niiden asettamista ja opetuksellista hyötyä kannattaa miettiä useaan otteeseen. Laitteistojen avulla voidaan säädellä lasten toimintaa, mutta ne eivät korvaa mediakasvatusta, jolla tarkoitetaan kasvatusta turvalliseen ja viisaaseen verkon käyttöön (Haasio, 2016, s. 91-92, 94.) Turvaitokasvatuksen kannalta ajateltaessa erilaiset kiellot ja rajoitteet eivät ole välttämättä paras vaihtoehto lapsen oppimisen kannalta. Vanhempien luottamus lasten verkkokäyttämiseen johtaa lasten vastuunottoon, mikä on hyvää verkkokasvatusta (Matikainen, 2008, s. 135.)

5.2 Turvataidot ja yksityisyyden suoja

Oman yksityisyyden suojaamisessa ohjeistetaan ajattelemaan sosiaalisen median julkaisuja, tutkimaan omien viestien salassa pysymistä sekä miettimään ylipäänsä, mitä mihinkin kirjoittaa. Useissa paikoissa kaikki mitä julkaisee, voi levitä kaikkien nähtäville. Tärkeää on muistaa, että internet on julkinen kanava (Laitinen, 2017, s. 44-45). Thorslund (2007) ohjeistaa, että internetissä ei koskaan saa esiintyä vähäpukeisena, niin kuin ei missään muussakaan julkisessa

tilassa. Netin käytössä tulisi miettiä, voidaanko sinne julkaistua asiaa jotenkin käyttäen julkaisija vastaan (Thorslund, 2007, s. 34-35.)

Yksityisyyden suoja on tärkeässä asemassa verkon käytössä. On avainasemassa oppia itse harjoittelemaan, mitä kaikkea verkkoon julkaisee (Thorslund, 2007, s. 35.) Vanhempien tulisi olla kiinnostuneita lastensa verkon käytöstä ja keskustella siitä yhdessä (Matikainen, 2008, s. 134.) On tärkeää saada lapsi ajattelemaan sisältöjen julkaisemisen haittapuolia ja huomioimaan esimerkiksi sosiaalisen median levityksen säätely, ja sitä kautta miettiä, kenelle kaikille haluaa näyttää oman julkaisunsa ja vaikuttaa siihen (Haasio, 2013, s. 52, 61.) Sosiaalisessa mediassa omasta yksityisyydestä on vastuussa itse, mutta myös muiden yksityisyyttä on syytä valvoa (Tranberg & Heuer, 2013, s. 141.)

Turvataitokasvatukseen ei pidä perustua pelotteluun (Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 8; Aaltonen, 2012, s. 14). Turvataitokasvatuksella aikuisen avulla vahvistetaan lapsen itseluottamusta sekä valmiuksia toimia hankalissa tilanteissa (Andell, Ylenius-Lehtonen, Lajunen, ym., 2014.) Turvataitokasvatuksen näkökulmasta lapsia ei siis tehdä tietoisiksi pelottelemalla siitä, mitä yksityisten tietojen jakamisesta voi seurata, mutta on tärkeää yhdessä keskustella tapoja ja toimintamalleja, jotka voivat ennaltaehkäistä kiusallisia tilanteita. Turvataitojen vahvistamista voi harjoitella esimerkiksi nostamalla lapsen kanssa keskustelua siitä, mitä yksityisyysasioiden paljastamisesta voi seurata. Lapsia tulee ohjata kertomaan asioista luotettavalle aikuiselle (Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 14.) Jos lapsi on ajautunut tilanteeseen, jossa yksityisiä asioita on vahingossa vuotanut nettiin, on tärkeää myös tällaisissa tilanteissa pystyä kertomaan vanhemmille tapahtuneesta. Turvalliseen nettikäyttäytymiseen ei kuulu omien henkilökohtaisten tietojen jakaminen, paljastavien kuvien lähettäminen ja sen sijaan käyttäjän tulisi tutustua esimerkiksi palveluiden tarjoajien ja sovellusten käyttöehtoihin, jotta tietää, kenelle julkaistavien sisältöjen oikeudet kuuluvat (Laitinen, 2017, s. 43-44.) Turvataitokasvatukseen mukaisesti lapsen selviytymiskeinoja ja voimavaroja tulisi vahvistaa (Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 14), joten vanhemman tuella voidaan ohjeistaa lasta toimimaan turvallisella tavalla myös verkon käyttöön liittyvissä asioissa. Tämä tietysti edellyttää, että vanhempi itse on tietoinen tietosuojaj- ja yksityisyysasioihin liittyvistä kysymyksistä.

5.3 Nettikiusaaminen ja turvataidot

Nettikiusaamiseen puuttumisessa ei ole yhtä oikeaa toimintatapaa. Yksi ennaltaehkäisevä keino on keskustella lapsen kanssa kiusaamistilanteista etukäteen ja huomioida kiusaamisen tunnuspiirteet ja niiden tunnistaminen. Vanhempien olisi hyvä olla tietoisia edes jollain tasolla palveluiden toimintatavoista, joissa kiusaaminen tapahtuu, ja tarjota lapselle mahdollisuus kertoa mahdollisista hankalista tilanteista. Jos lapsi käyttää sosiaalista mediaa, tulisi yksityisyysasetukset pitää tarvittavan hyvässä järjestyksessä, mikä voi ehkäistä nettikiusaamista. Pieniinkin asioihin kannattaa suhtautua asiallisesti ja käydä tilanne lapsen kanssa läpi, jos tarve niin vaatii. Vakavamman nettikiusaamisen seurauksena vanhempi voi ilmoittaa asiasta poliisille tai koululle, jos kyseessä on koulukiusaamistapaus. Vanhemman tulisi ilmoittaessa olla hyvin tietoinen koko tilanteesta ja esimerkiksi nähdä konkreettisesti puhelimelta tai tietokoneelta kiusaamistilanne, jolloin ilmoituksen tekeminen ja asiaan puuttuminen helpottuu (Forss, 2019). Thorslund (2007) huomioi, että lasta tulisi ohjata kertomaan tilanteista luotettavalle aikuiselle ja vanhempien tulisi ottaa kiusaamiseen viittaavat merkit aina vakavasti. Kiusaamiseen liittyvät viestit ja keskustelut kannattaa tallentaa, jotta niillä voidaan todistaa koko tapahtuma. Myös kiusaajan asemassa olevan kanssa pitää keskustella välittömästi, mutta asiallisesti. Netin keskustelupalstoilta kiusaamisen kohteeksi joutunut lapsi voi helposti löytää myös vertaistukea tilanteeseensa (Thorslund, 2007, s. 54, 56, 59).

Aikuisen tehtävä on suojella lasta kiusaamiselta. Turvataitokasvatuksella lisätään lasten mahdollisuuksia suojautua kiusaamiselta ja kiusaamista pidetään turvataitokasvatuksen kannalta tärkeänä aiheena, joten aikuisten tulisi puuttua kiusaamiseen aktiivisesti. Lasten kanssa kiusaamisen tunnistamista ja siltä suojautumista voidaan harjoitella erilaisilla harjoitteilla, joissa lapset esimerkiksi kirjoittavat ylös asioita ja toimintaohjeita ikävän tilanteen varalle. Tärkeää on myös oppia tunnistamaan kiusaaminen omassa käyttäytymisessä. Harjoitteissa voidaan tutkia myös esimerkiksi kuvia, joissa esiintyy kiusaamistilanne, jolloin lapset voivat itse nimetä näkemiään kiusaamismuotoja (Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 14, 17, 19, 104, 123). Turvataitokasvatuksen keinoja kiusaamisen soveltamiseen voidaan soveltaa nettikiusaamistapauksiin, jolloin harjoitusten tapahtumaympäristönä on internet. Toisen ja oman toiminnan havainnointi voi auttaa tunnistamaan kiusaamistilanteita, jolloin nettikiusaamiseen voi varautua. Ohjatulla toiminnalla voidaan tukea lapsen valmiuksia selviytyä ja toimia lasta palvelevalla tavalla nettikiusaamista tunnistettaessa, jolloin mahdollisten ikävyyksien kanssa toimiminen voi helpottua. Jos lapsen omat keinot kiusaamistilanteessa eivät ole riittävät, tulee lapsen kertoa asiasta

aikuiselle (Lajunen, Andell, Jalava, ym., 2012, s. 123.) Tämä voidaan huomioida myös verkoturvallisuuteen kasvatettaessa.

5.4 Seksuaalinen hyväksikäyttö ja turvataitokasvatus

Lapsi tulee tehdä tietoiseksi, että verkossa tavattuihin ihmisiin tulee suhtautua varauksella ja varmistaa, keitä käyttäjät oikeasti ovat. Omia yhteystietoja ei tule luovuttaa tuntemattomille ja lasta tulisi varoittaa lähtemästä yksin tapaamaan netissä tutustumiinsa henkilöihin. Lapselle tulee kertoa, millaista hyväksikäyttö on ja miten seksuaalinen hyväksikäyttö internetissä ilmenee. Mahdollisuuksien mukaan vanhemman tulisi valvoa lapsen nettikäyttäytymistä, esimerkiksi millaisia julkaisuja lapsi nettiin lataa. Jos vanhempi epäilee lapsensa joutuneen hyväksikäytön kohteeksi, tulisi lapsen kanssa keskustella avoimesti ja tarvittaessa ottaa yhteyttä viranomaisiin ja ammattiauttajiin (Haasio, 2013, s. 80). Forssin (2019) mukaan internetissä tapahtuvat seksuaalirikokset voivat vieläkin olla joillekin vanhemmille tuntematon asia. Tekotavat voivat olla tuntemattomia ja niistä ei välttämättä kehdeta keskustella. Vanhempien tulisi keskustella jo alakouluikäisten lastensa kanssa seksuaalirikollisuudesta, kun lapset alkavat enemmän käyttää erilaisia sovelluksia. Aikuisten tulisi aika ajoin tiedustella lastensa sosiaalisessa mediassa muodostamista kaverisuhteista, jotta verkkotoiminnan seuraaminen olisi helpompaa. Jos lapsi on joutunut seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, tulee aikuisen saattaa tapaus viranomaisten tietoon, jotta voidaan mahdollisesti löytää myös muita uhreja. Tilanne voi olla lapselle hankala, mutta mahdollisuuksien mukaan vanhemman tulisi tallentaa lapsen ja hyväksikäyttäjän väliset keskustelut, koska niiden avulla tutkinta helpottuu (Forss, 2019).

Turvataitokasvatuksen avulla lapset oppivat taitoja, joilla he voivat suojautua seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyviltä tilanteilta (Andell, Ylenius-Lehtonen, Lajunen ym., 2014, s. 31). Lajunen, Andell, Jalava ym. (2012) kertovat turvataitojen merkityksestä osana seksuaaliselta hyväksikäytöltä suojautumista. Turvataitokasvatus ei ole herättänyt lapsissa pelkoa seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyen. Olosuhteet lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön ovat otolliset esimerkiksi internetin ansiosta. Jos lapsi on joutunut seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi, on tärkeää vahvistaa lapsen ja häntä ympäröivien lasten käsitystä omista rajoista. Hyväksikäytön kokemus vaikeuttaa omien rajojen tuntemista. Puhuttaessa lapsen kanssa seksuaalisesta hyväksikäytöstä täytyy viestiä lapselle kunnioittavansa häntä ja hänen yksityisyyttään. Lapsi tulisi vapauttaa vastuusta ja antaa tunnustusta kertomisesta. (Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 17-

19). Turvataitokasvatuksen näkökulmasta lasten seksuaalisen hyväksikäytön ehkäisy on yksi ydinasioista. Internetissä tapahtuvaa hyväksikäyttöä voidaan ennaltaehkäistä turvataitokasvatuksen avulla opettamalla lapselle, mikä on oikein ja mikä väärin. Turvataitokasvatuksella voidaan vahvistaa lapsen omien rajojen tuntemusta ja tehdä lapsi tietoiseksi omista oikeuksistaan. Lapsen rajojen rikkomisesta tulee myös ohjata kertomaan luotettavalle aikuiselle, jolloin tilannetta voidaan selvittää. Seksuaalisen hyväksikäytön uhri ei välttämättä tiedosta, millainen toiminta on rikollista tai ymmärrä tekijän syyllistyneen rikokseen (Haasio, 2017, s. 39; Aaltonen, 2012, s. 140), joten lasten kanssa voidaan avoimesti käydä läpi, mitkä asiat ovat hyväksyttäviä ja mitkä puolestaan eivät.

6 Koulun ja kodin tehtävät ja keinot turvataitokasvatuksessa ja lasten verkkoturvallisuuden kehittämisessä

Kodin ohella koulu on merkittävä lapsen turvallisuutta ja suojaa lisäävä ympäristö ja kodin ja koulun välinen yhteistyö korostuu myös turvataitokasvatuksessa (Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 8, 22). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014) painottavat myös kodin ja koulun yhteistyön merkitystä lapsen kasvatuksen tukemisessa ja kouluyhteisön turvallisuuden lisäämisessä (Opetushallitus, 2014, s. 35.) Lasten verkkoturvallisuuden kehittämistä tutkittaessa on nostettu esiin sekä kodin että koulun roolit turvallisuuden edistäjänä (Hartikainen, 2018, s. 96; Ktoridou, Eteokleous & Zahariadou, 2012, s. 140.) Tarkastelen kodin ja koulun mahdollisuuksia tukea lasten internetin käytön turvallisuuden kehittämistä ja tuon turvataitokasvatuksen näkökulmia osaksi molempien toimintaa. Kotien ja koulujen roolit voivat hieman poiketa toisistaan ympäristöjen eroavaisuuden ja käytäntöjen puitteissa, mutta tavoitteen ollessa sama, voivat molemmat osapuolet tukea toisiaan lasten turvallisuutta ja turvataitoja kehitettäessä.

6.1 Kotona kehitettävä verkkoturvallisuus vanhempien johdolla

Ktoridou, Eteokleous ja Zahariadou (2012) selvittivät tutkimuksessaan lasten ja heidän vanhempiensa tietoisuutta internetin käytön riskeistä. Heidän mukaansa on tärkeää lisätä vanhempien osaamista ja tietoisuutta internetin vaaroista. Vanhemmat, jotka olivat saaneet enemmän tietoisuutta internetin vaaroista, ovat kyenneet kehittämään heidän lastensa kanssa verkonkäyttöön liittyviä keskustelumuotoja, joiden kautta lapsien on helpompi kertoa vanhemmilleen erilaisista huolista. Perheissä on myös pystytty keskustelemaan helpommin netin käyttöön liittyvistä säännöistä siten, että lapsien kohdatessa uhkia, he ovat voineet avoimesti kertoa vanhemmilleen tapahtuneesta pelkäämättä kieltoja internetin käyttöön liittyen. Tutkimuksen mukaan lasten internet-turvallisuutta lisää vanhempien kompetenssi nettikäyttäytymisessä sekä turvallinen ja lapsille edullinen keskustelusuhde puhuttaessa verkon vaaroista (Ktoridou, Eteokleous & Zahariadou, 2012, s. 140-141). Salasuo, Merikivi ja Myllyniemi (2019) nostavat esiin ongelman vanhempien tietämättömyydestä lasten internetikäyttäytymisessä. Heidän mukaansa erilaiset sovellukset ovat vanhemmille tuntemattomia, jolloin vanhemmat eivät pysty soveltamaan omaa osaamistaan lasten tukena itselleen uudessa, muuttuneessa verkkoympäristössä. Vanhemmat eivät tällöin kykene olemaan lasten tukena esimerkiksi nettikiusaamisessa tai häirinnässä,

jos he eivät tiedä missä ja miten asiat tapahtuvat. Digitaalisessa maailmassa jatkuva muutos on lapsille tutumpaa, mutta vanhempien täytyy tehdä töitä pysyäkseen perässä (Salasuo, Merikivi & Myllyniemi, 2019).

Vanhempien ohjeistuksen on havaittu olevan tehokasta lasten kriittistä ajattelua tutkittaessa ja vaikka lapset kykenevät tekniseen osaamiseen, vanhempien ohjeistus ja tiettyjen rajojen asettaminen on lasten turvallisuuden kannalta tärkeää (Sadaghiani-Tabrizi, 2017, s. 52, 152.) Kasvattajan ei tarvitse osata käyttää kaikkia sovelluksia yhtä taitavasti lapsen kanssa, koska pelkällä keskustelulla lapsen kanssa pääsee pitkälle (Takala & Takala, 2019, s. 4.)

Koottuja ohjeita vanhemmille lasten internetin käyttöön suhtautumisessa

Kosola, Moisala ja Ruokoniemi (2019) ovat koonneet ohjeita erilaisten älylaitteiden kanssa toimimiseen. Lasten kanssa yhteisten sääntöjen ja rajoitusten sopiminen on tärkeää. Lasten kanssa tulisi keskustella esimerkiksi sosiaalisen median vaaroista ja vanhempi voi tutustua yhdessä lapsensa kanssa lapsen käyttämiin sovelluksiin huomioiden kuitenkin lapsensa yksityisyyttä (Kosola, Moisala & Ruokoniemi, 2019). Koh (2006) luettelee teoksessaan vanhemmille suunnattuja suuntaviivoja lasten internetin käyttöön liittyviin ratkaisuihin. Vanhemman tulisi olla tietoinen lapsensa tekemisistä verkossa sekä olla osallisena myös lapsen nettielämässä. Vanhemmat voivat opetella mahdollisimman paljon verkkomaailmasta ja siihen liittyvistä turvallisuusongelmista sekä näyttää lapselle esimerkkiä terveestä nettikäyttäytymisestä. Molemmien puoleisesta luottamuksesta on etua ja luottamussuhde helpottaa lapsen kokemusta siitä, että hän voi kertoa vanhemmalle huolistaan. Epätietoisuus asioista voi lisätä harmia, kun taas suurempi tietämys voi suojella (Koh, 2006, s. 119-120). Vanhempien asettamat säännöt ovat hyvästä ja vanhempien tulisi tehdä lasten kanssa kehittää avoin keskustelu ympäristö, jolloin huolien kertominen helpottuu (Ktoridou, Eteokleous & Zahariadou, 2012, s. 141.) Myös Matikainen (2008) korostaa keskustelua ja vanhempien ja lasten yhteistä netin käyttöä sekä keskinäistä luottamusta hyväksi tavaksi opettaa lapsille verkkokäyttäytymistä. Hän listaa lasten kanssa läpikäytäviksi asioiksi esimerkiksi yksityisyyden suojan, oikeuden olla loukkaamatta ja oikeuden kertoa jollekin ilman syyllisyyden tunnetta, kriittisyyden tietoja kohtaan sekä muiden huomioimisen (Matikainen, 2008, s. 135-136.)

Vanhempien osalta monissa tutkimuksissa ja teoksissa nousee esiin keskustelun ja luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen tärkeys, säännöt internetin käyttöön sekä vanhempien oma kiinnostus ja tiedonhankinta verkossa käytettävistä sovelluksista sekä vaaratekijöistä. Vanhemmille ehdotetaan omaa aktiivisuutta sekä kiinnostusta lasten verkkokäyttäytymistä kohtaan, sekä sellaisen keskustelu ympäristön luomista, jossa lapset kokevat voivansa avoimesti kertoa omasta toiminnastaan ja kokemuksestaan.

6.2 Turvataitokasvatuksen näkökulmia vanhempien mahdollisuuksiin opettaa lapselle turvallista toimintaa internetissä

Turvataitokasvatuksen näkökulmasta lasten osallisuuden lisäämisellä mahdollistetaan lapsen kuulluksi tuleminen. Vanhemmat ovat yleensä lapselle tärkein kasvattaja ja turvallisuutta edistävien asioiden opettaja. (Laakso, 2014, s. 24-25). Aaltosen (2012) mukaan on tärkeää, että lapsi on mukana päättämässä ja keskustelemassa itseään koskevista säännöistä. Lapsi tarvitsee lähelleen sellaisen aikuisen, joka on valmis kuuntelemaan, ymmärtämään ja ottamaan lapsen huomioon, mikä edesauttaa turvallisen ilmapiirin luomisessa, jolloin aikuiset saavat helpommin tietoa lasten elämästä (Aaltonen, 2012, s. 16.) Ikään ja kehitystasoonsa sopivalla tavalla lapsi tulisi sisällyttää häntä koskevien asioiden päättämiseen (Valkama & Ala-Luhtala, 2014, s. 9.)

Laakson (2014) mukaan yksi peruste lapsen kuulluksi tulemiselle on vanhemman ja kasvattajan näkökulma. Yksi tärkeä seikka tässä näkökulmassa on vanhempien kyky tunnistaa lapsen antamat viestit sekä rakentaa lapsilähtöinen vuorovaikutussuhde. Lapsen ikätasosta riippuen, lapsi ei välttämättä kykene sanallistamaan omia tunteitaan ja kokemuksiaan samalla tavalla aikuisten kanssa, jolloin aikuisen on tärkeää konkretian avulla pystyä keskustelemaan ja selvittämään, mitä lapsi haluaa kertoa (Laakso, 2014, s. 25-26). Lajunen, Andell, Jalava ym. (2012) kertovat läheisen aikuisen merkityksestä lapsen turvallisuuden kokemuksesta. Huoltajalla on ensisijainen vastuu lapsen kasvattamisesta. Lapsi saa suojaa ja turvaa läheisestä ja luottamuksellisesta suhteesta aikuiseen. Lapsen kokemus kuulluksi tulemisesta ja aikuisen osoittamasta välittämisestä vähentää riskitekijää, jossa lapsi etsii hyväksyntää muista, mahdollisesti vahingoittavista ihmissuhteista (Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 31-32).

Vanhempien rooli turvataitokasvatuksen toteuttajana ja lasten turvallisuuden tunteen lisääjinä

Vanhempien herkkyyttä tunnistaa lasten kokemaa väkivaltaa ja huonoa oloa on syytä kehittää. Aikuisten tulisi varata lapselle aikaa kertoa omista huolistaan ja tehdä lapselle ymmärrettäväksi olevansa tilanteessa kiireetön. Aikuisten on syytä miettiä, millaista kohtelua lapsi kokee heiltä saavansa. Kunnioituksen osoittaminen lapselle on merkittävässä roolissa lapsen itseluottamuksen ja itsestä välittämisen kehittämisessä (Lajunen, Andell & Ylenius-Lehtonen, 2007, s. 153). Lapsella ei tulisi olla suorituspainetta omaan toimintaansa liittyen ollessa yhdessä vanhempiensa kanssa ja lapsen kokemus oikeudestaan näyttää tunteensa on tärkeää turvautuen hädässä vanhempiinsa (Torvinen & Huhtala, 2012, s. 6.) Vanhemmat voivat olla mukana koulussa toteutettavassa turvataitokasvatuksessa esimerkiksi osallistumalla sen sisällön suunnitteluun ja tekemällä teemoihin liittyviä tehtäviä yhdessä lapsen kanssa (Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 33.)

6.3 Yhtäläisyydet vanhempien roolissa kasvattajina internetiin ja turvataitoihin liittyvissä tekijöissä

Erilaisissa teoksissa esiteltyt lasten internetin käyttöön liittyvät, vanhemmille suunnatut ohje-
nuorat korostavat yhteistä keskustelua lasten kanssa verkkokäyttäytymisestä. Vanhemmat saavat paljon selville lastensa kanssa keskustellessaan ja luovat toivottua avointa keskusteluympäristöä. Turvataitokasvatus korostaa lasten kuulluksi tulemisen kokemusta ja luottamuksellisen suhteen rakentamista. Vanhempien luodessa molemmin puolista luottamussuhdetta yhdessä lapsen kanssa, lapsen voi olla helpompi uskaltaa kertoa vanhemmilleen mieltä askarruttavista asioista. Lapsella tulisi olla kokemus, että hän voi kertoa verkon käyttöön liittyvissä asioissa aikuiselle ilman syyllisyyden tunnetta ja turvataitokasvatus painottaa vanhemman roolia olemaan kuunteleva ja antamaan aikaa lasten kanssa mieltä painavista asioista puhuttaessa.

Turvataitokasvatuksen periaatteisiin kuuluu lasten oma päätäntävalta ikätasoon sopivalla tavalla itseään koskevissa asioissa. Vanhempia ohjeistetaan asettamaan sääntöjä lasten internetin käyttöön niin ikään ikätasoon sopivalla tavalla. Ohjeistukset suosittelevat keskustelemaan ja päättämään säännöistä yhdessä, jolloin turvataitokasvatuksen mukaisesti lapset tulevat kuulluiksi ja pääsevät vaikuttamaan itseään koskeviin päätöksiin. Turvataitokasvatuksella kehitetään lasten omia voimavaroja selviytyä haastavista tilanteista ja vaikean paikan edessä ohjataan kertomaan aikuiselle (Lajunen, Andell & Ylenius-Lehtonen, 2007, s. 149.) Luotettavalla vuo-

rovaikutussuhteella madalletaan kynnystä ottaa huolettava asia puheeksi. Lasten on hyvä harjoitella verkossa toimimista itsenäisesti, koska aikuiset eivät pysty valvomaan lasten toimintaa kaikkialla (Matikainen, 2008, s. 134; Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 18.) Luottamus lasten toimintaan ja itseoppimisen mahdollisuuden tarjoaminen lisää lapsen mahdollisuutta kokeilla laajasti internetin käyttöä, jolloin lapsi voi itse miettiä käytöstään ja ottaa vastuuta tekemisistään. Liiallisen kontrolloinnin kautta vanhemmat voivat pelätä menettävänsä lastensa luottamuksen, joten vanhempien tulisi luottaa lastensa tekevän oikeita päätöksiä ja lasten luottaa saavansa vanhemmilta tukea (Hartikainen, 2018, s. 98.)

6.4 Koulun mahdollisuudet verkkoturvallisuuden edistäjänä

Hartikainen (2018) selvitti tutkimuksessaan suomalaisten lasten osaamista digitaalisen teknologian käytössä, siihen liittyvää turvallisuutta sekä vanhempien ja koulun kokemuksia aiheesta. Opettajien osalta digiteknologiaa käytetään luokkahuoneissa ja osana opetusta. Verkkoturvallisuuteen liittyen opettajat kokivat lasten oppivan parhaiten turvallisuusasioita erilaisilla harjoituksilla ja reflektioivilla keskusteluilla, ei niinkään kertomalla turvallisuuskäyttäytymisestä. Tutkimuksessa todettu onnistunut keino oli lasten toisilleen opettamat verkkoturvaluustaidot. Opettajat painottivat lasten ja heidän vanhempiensa yhteistyön tärkeyttä, ja tarjosivat koteihin erilaisia materiaaleja digiteknologian käytön haasteisiin liittyvissä asioissa. Tutkimukseen osallistuneet opettajat kokivat, että lapset ovat taitavia internetin käyttäjiä, mutta eivät välttämättä ajattele tekojen seurauksia. Opettajat myös tiedostivat, että kaikilla oppilailta ei ole samanlaisia mahdollisuuksia käyttää nettiä kotona, vaikka hekin elävät digitalisoituvassa maailmassa (Hartikainen, 2018, s. 96-97, 102). Koulunkäyntiin integroidun ja ikätasolle sopivan verkkoturvaluuskasvatuksen on havaittu olevan tehokas keino vähentää lasten riskiä altistua internetin uhkatekijöille, ja ikätasoa vastaavan verkkoturvaluuskasvatuksen voi arvella olevan tehokain keino lisätä lasten tietoisuutta ja valppautta nettihyökkäyksiä vastaan (Sadaghiani-Tabrizi, 2018, s. 152-154.) Wojniak ja Majorek (2016) kokevat koulun toiminnan erittäin tärkeäksi lasten internet-tietoisuuden ja -turvallisuuden lisäämisen kannalta. Heidän mukaansa koulujen mahdollisimman suuri teknologian käyttö on oleellinen osa lasten verkkokäyttäytymisen kehittymistä ja teknologian käytön lisäämisellä pystyttäisiin kehittämään muita tarvittavia taitoja, kuten lähdekriittisyyttä (Wojniak & Majorek, 2016, s. 135.)

Panter (2009) ehdottaa kolmeksi tärkeimmäksi asiaksi alakouluikäisten lasten nettiturvallisuuden kehittämiseen omien tietojen turvassa pitämisen, tuntemattomille puhumisen välttelyn sekä aikuisille avoimesti asioista kertomisen. Hänen mukaansa oppilaat voivat olla tietoisia internetin vaaroista, mutta voivat yllättyä, kuinka helposti netissä voi esimerkiksi huijata tai esiintyä toisena henkilönä (Panter, 2009, s. 32-33). Ikätasoon sopivaa verkkoturvallisuuskasvatusta tulisi sisällyttää kaikkien ja kaiken ikäisten lasten koulunkäyntiin kaikissa kouluissa (Panter, 2009, s. 33; Sadaghiani-Tabrizi, 2018, s. 152; Ktoridou, Eteokleous & Zahariadou, s. 140.)

Kaikilla ei ole välttämättä samanlaista pääsyä käyttämään verkkoa kotona, joten on hyvä mahdollistaa netissä toimimisen harjoittelu koulussa. Harjoiteltavia asioita voi olla esimerkiksi verkosta löytyviin sivustoihin tutustuminen ja niiden harjoittelu, pohtien samalla kirjautumisen tarpeellisuutta ja sen seuraamuksia. Medialukutaidon ja lähdekriittisyyden harjoittelussa voidaan pohtia internetin tarjoamaa tietoa ja sen luotettavuutta sekä mahdollista ristiriitaisuutta. Kouluissa voidaan harjoitella sisällön tuottamista ja samalla arvioida, millä tavalla on sopivaa käyttäytyä ja millaista tekstiä haluaa julkaista. Verkkokeskustelua oppilaat voivat harjoitella esimerkiksi keskustelemalla tehtävistä keskenään internetin välityksellä (Matikainen, 2008, s. 132-133). Myös opettajan tulisi olla kiinnostunut oppilaan internetin käytöstä ja lasten kanssa tulisi koulussa harjoitella erilaisia tiedonhankinta tapoja ja kannustaa sosiaalisissa mediassa tapahtuviin harjoituksiin esimerkiksi pienryhmissä (Häkkinen, 2019.)

Mediakasvatus

Mediakasvatuksessa voidaan ajatella olevan neljä eri osa-aluetta, joita ovat luovat ja esteettiset taidot, vuorovaikutustaidot, kriittiset tulkintataidot sekä turvataidot (Tuominen, Holm, Jaakola ym., 2016, s. 179). Opetushallitus määrittelee mediakasvatuksen olevan osa varhaiskasvatusta, perusopetusta sekä toisen asteen koulutusta. Mediakasvatuksen tarkoitus on lisätä lasten ja nuorten mediaosaamista sekä tukea heidän kasvuaan teknologisoituvassa maailmassa (Opetushallitus.) Perusopetuksen opetussuunnitelman (2014) ePerusteissa laaja-alaisen osaamisen osalta huomioidaan oppilaiden kyky suojella itseään, omaa yksityisyyttään ja omia rajojaan sekä mainitaan oppilaiden tarve teknologisiin valintoihin perustuvaan tukeen. Laaja-alaisessa osaamisessa ohjataan myös oppilaiden turvalliseen tieto- ja viestintäteknologian käyttöön ja tavoitteena on oppia arvioimaan tieto- ja viestintäteknologian mahdollisuuksia sekä riskejä (Opetushallitus, 2014.) Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) mediakasvatus

mainitaan konkreettisesti äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen yhteydessä sekä kieleen ja kulttuuriin liittyvissä erityiskysymyksissä (Opetushallitus, 2014, s. 86, 104, 160, 288.)

Opetushallitus rohkaisee opettajia ottamaan sosiaalisen median mukaan opetukseen. Opettajan kannattaa tutustua erilaisiin sosiaalisiin medioihin ja tutkia niiden käyttöön liittyviä tekijöitä, kuten ikärajoja. Sosiaalisen median avulla oppimisesta voidaan tehdä monipuolista ja yhteisöllistä, mutta on tärkeää huomioida myös turvallisuus ja käyttäytymissäännöt internetissä sekä vastuullisuus (Opetushallitus).

6.5 Turvataitokasvatus koulussa

Koulu on lapselle merkittävä sosiaalinen toimintaympäristö ja koulu luo lapselle turvallisuuden kokemusta. Turvataitokasvatusta kouluissa toteuttaessa on yhteistyö kotien kanssa koettu merkittäväksi. Vertaisryhmissä toteutetussa turvataitokasvatuksessa lasten kokemukset ovat olleet yhteisöllisyyden ja tasavertaisuuden kannalta positiivisia (Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 22, 32, 35). Valkama ja Lajunen (2014) huomioivat, kuinka kasvattajan ammattitaito turvataito-osaamisessa lisää henkilön valmiuksia toimia turvataitokasvattajana. Osaava turvataitokasvattaja kykenee tunnistamaan lapsen kokemia huolia helpommin. Turvataitokasvatusta toteuttaessa voidaan hyödyntää lapselle ominaisia oppimistapoja, kuten leikkiä, sekä lapsen keskustellessa vertaisryhmissä hän voi saada uusia näkökulmia itselle vieraissa tilanteissa toimimiseen. Aikuisen rooli turvataitokasvattajana painottuu opastukseen, kuunteluun ja asioiden yhteen kokoamiseen. Kasvattajat voivat kehittää omaa osaamistaan erilaisten koulutusten avulla (Valkama & Lajunen, 2014, s. 48-49). Opetuksessa turvataitokasvatusta voidaan toteuttaa jo päiväkodeissa ikätasolle sopivalla tavalla (Limnell, 2007, s. 143.)

Turvataitokasvatuksen harjoitteissa erilaiset tehtävät voivat olla hyvin konkreettisia. Esimerkiksi yhteisissä turvaohjeissa lasta ohjataan epämiellyttävissä tilanteissa ilmaisemaan oman tunnetilansa: ”*Sano ei, poistu ja kerro turvalliselle aikuiselle.*” Turvataitoja käydään läpi esimerkiksi kuvien avulla ja tavoitteena on keskustelun kautta herättää lapsia miettimään erilaisia tilanteita. Esimerkiksi kiusaamiseen liittyen lapset voivat kuvien avulla miettiä, miltä kiusatusta tuntuu ja mitä hän voi tehdä ja suositellaan luomaan lasten kanssa yhteiset ohjeet kiusaamisen osalta. Seksuaaliseen häirintään ja hyväksikäyttöön liittyvissä pohdinnoissa lapsiryhmän kanssa voi keskustella erilaisista kosketuksista. Lapset voivat miettiä, millaiset kosketukset

ovat hyviä ja millaiset epämukavia, sekä korostaa lasten oikeutta pysyä koskemattomina. Lapselle tulee ohjeistaa, että lapsi saa turvaohjeen mukaisesti kieltäytyä kosketuksesta. Lapsen keho kuuluu hänelle itselleen, eikä kukaan saa koskea häntä epämiellyttävällä tai satuttavalla tavalla. Konkreettisenä esimerkkinä lasta voi ohjeistaa epämukavasta tai kiusallisesta kosketuksesta kosketusta sellaiseen paikkaan, joka uimapukua pidettäessä peittyy uimapuvun alle. Kosketusten konkretisointia lisää niiden jakaminen hyviin eli vihreän valon ja epämiellyttäviin eli punaisen valon kosketuksiin. Turvataitokasvatuksessa ohjeistetaan, että minkäänlaista kosketusta ei tarvitse pitää salaisuutena ja siitä voi kertoa aikuiselle (Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 97, 128-129, 154-155).

7 Johtopäähökset

Lasten verkkoturvallisuuden kehittämisen ja internetin käytön ohjeistukset vanhemmille ja kasvattajille sisältävät turvataitokasvatuksen kanssa yhdensuuntaisia näkökulmia. Tutkimusten ja kirjallisuuden valossa yksi keskeisistä asioista turvallisuuden lisäämisen kannalta on vanhempien ja kasvattajien oman tietoisuuden lisääminen netin sovelluksista ja etenkin netissä esiintyviin uhkatekijöihin liittyen. Vaikka vanhemmat ovat tietoisia verkon vaaroista, he eivät välttämättä tunnista niitä käytännössä. Kasvattajat tiedostavat lasten olevan teknisesti taitavia internetin käyttäjiä, mutta jos aikuinenkaan ei tunnista uhkatilanteita, voi se olla myös lapsille haastavaa, ja vaarojen huomioiminen lasten opetuksessa on todennäköisesti haastavaa. Kun vanhemmat ja kasvattajat ovat tietoisia internetin mahdollisista vaaratilanteista, voidaan turvataitokasvatuksen avulla kehittää lapsille erilaisia ennaltaehkäiseviä käyttäytymismalleja tilanteiden varalle. Turvataitoja opettaessa voidaan hyödyntää lasten kanssa konkreettisia opetuskeinoja, kuten kuvia, satuja tai leikkejä, sekä vertaiskeskusteluita, joissa on tärkeää keskittyä lapsen omiin kokemuksiin ja ajatuksiin aiheesta (Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 51-196.) Verkkoturvallisuutta opettaessa voidaan mieltää vertaiskeskustelut hyvin toimivaksi oppimismuodoksi (Hartikainen, 2018, s. 96; Ktoridou, Eteokleous & Zahariadou, 2012, s. 140.) Opetusmuodon edellytyksenä voi pitää opettajan, oli se sitten vanhempi tai luokanopettaja, tietämystä vaaroista, jolloin tehtävien rakentaminen on todennäköisesti tarkoituksenmukaista. Kasvattajan ei tarvitse hallita kaikkia sovelluksia täydellisesti, vaan opetus tulee suunnata lasten kannalta oleellisiin tekijöihin (Mertala & Salomaa, 2016, s. 160, 173.) Kasvattajan ei tarvitse itse siis osata edes käyttää sovelluksia tai nettisivuja huomioidakseen mahdolliset vaarat, mutta käyttöperiaatteen tiedostaminen ja siihen tutustuminen on eduksi.

Toisena tärkeänä tekijänä verkkoturvallisuusasioissa esiin nousee lasten ja aikuisten luottamuksellinen vuorovaikutussuhde. Aikuisten tulisi rohkaistua ottamaan asioita puheeksi lastensa kanssa, vaikka esimerkiksi seksuaalisesta hyväksikäytöstä voi olla hankalaa keskustella. Lapset tarvitsevat ikätasoonsa sopivia, konkreettisia ohjeita erilaisiin tilanteisiin ja myös lapsen ajattelun sanallistaminen kytkeytyy konkretiaan (Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 10.). Ikätason voi katsoa olevan tärkeä tekijä siinä, miten asioista puhutaan, mutta ikä ei estä puhumasta vakavista aiheista pienillekään lapsille, kun huomioidaan, kuinka asiat tuodaan esiin. Turvataitokasvatuksen mallien mukaan tehtävät ovatkin hyvin konkreettisia ja muutettu lapsille ymmär-

rettävään muotoon. Luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen seurauksena lapset voivat herkemmin kertoa asioistaan. Turvataitokasvatuksen turvaohjeissa ohjataan lasta kertomaan aikuiselle heitä uhkaavista kokemuksista (Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s 95.) Turvataitokasvatuksessa painotetaan aikuisen roolia osana vuorovaikutussuhteen kehittämistä, jotta lapsi tulisi tietoiseksi siitä, että aikuisella on aikaa kuunnella mieltä painavia asioita. Myös internet-turvallisuuteen liittyvät seikat voivat herättää lapsissa paljon ajatuksia, joten kasvattajan puhuessa niistä yhdessä lapsen kanssa, lapsi tulee tehdä tietoiseksi mahdollisuudesta kertoa aikuiselle. Myös vanhemman oma kiinnostus lasten netinkäyttöä kohtaan korostuu erilaisissa oppaissa. Turvataitokasvatuksen mukaan myös herkkyyys tunnistaa lasten ongelmia on kehitettävissä. Tätä voi tukea aito kiinnostus lasten tekemistä kohtaan, oli se sitten verkossa tai ei.

Lasten kuulluksi tuleminen voi helpottaa vuorovaikutussuhteen luomista. Lasten internetinkäyttöön liittyen nousee esiin myös erilaisia sääntöjä, joita lapsille tulisi asettaa. Turvataitokasvatuksen mukaisesti lapsilla tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa heitä koskeviin päätöksiin, joten myös esimerkiksi rajoja asetettaessa on hyvä kuulla lasten omia ajatuksia ja heidän mielipiteitään asioista. Sääntöihin vaikuttamisella voidaan tarjota lapselle vastuuta ja kehittää molemminpuolista luottamusta. Vanhempien toimesta tapahtuva liiallinen rajoittamisen on ajateltu olevan huonoksi, esimerkiksi lasten luottamuksen kannalta (Hartikainen, 2018, s. 118.) Turvataitokasvatuksen ideana oleva lasten omien toimintavalmiuksien ja selviytymismahdollisuuksien kehittäminen voi jäädä varjoon, jos lasten kontrollointia tapahtuu liikaa ja heihin ei luoteta.

Lasten verkkoturvallisuuden kehittymisen kannalta tärkeinä tekijöinä näyttäisi siis olevan keskustelun merkitys, vanhempien tietoisuuden lisääminen ja toimiva vuorovaikutussuhde. Turvataitokasvatuksen mukaisella lasten omia valmiuksia kehittävällä toiminnalla on merkittävä rooli myös internetissä, koska verkossa tapahtuvat asiat voivat olla enemmän piilossa, eikä niitä edes voi valvoa kovin helposti. Lapsia ei tulisi liikaa rajoittaa verkkokäyttäjinä, vaan heidän tulisi oppia tunnistamaan vaaralliset tilanteet ja pyrkiä välttelemään niitä. Kasvattajan tulisi lisätä omaa tietämystään internetin uhkatilanteista ja keskustella niistä lapsen kanssa, jotta niitä pystyttäisiin välttämään. Avoin ja luottamuksellinen vuorovaikutussuhde auttaa keskustelutilanteissa ja lapsi tulisi tehdä tietoiseksi hänen oikeudestaan kertoa aikuiselle ja olla näkemättä tai tekemättä sellaisia asioita, jotka ovat lapsen kannalta epämiellyttäviä.

Kuka lasten verkkoturvallisuutta kehittää?

Turvallisuuskysymyksissä internetin käytössä on huomattu, että koulut eivät yksin voi olla vastuussa niiden opettamisesta. Koulujen olisi hyvä sisällyttää vanhemmat osaksi verkkoturvallisuuden lisäämistä ja yhteistyön sekä keskusteluiden avulla voidaan selvittää, mitkä tekijät ovat tärkeitä opettaa lasten turvallisuuden kannalta (Mark & Nguyen, 2017, s. 72). Ktoridou, Eteokleous ja Zahariadou (2012) huomioivat, että sekä kodilla että koululla on merkittävä rooli lasten internet turvallisuuden kannalta. Turvallisuuteen liittyvää tietoisuutta tulisi lisätä, jotta uhkien tunnistaminen helpottuu (Ktoridou, Eteokleous & Zahariadou, 2012, s. 140.) Turvataitokasvatuksessa nostetaan esille kodin ja koulun yhteistyön tärkeys turvataitojen opetuksessa (Lajunen, Andell, Jalava ym., 2012, s. 37.) Kirjallisuuden ja tutkimusten valossa ei voida sanoa, että päävastuu nettiturvallisuuden opettamisella olisi joko koululla tai kodilla. Lasten verkkoturvallisuuden edistämisen tehokkaana keinona on tutkimuksista pääteltävissä koulun ja kodin tietoisuuden lisääminen, jolloin lapset saavat ennaltaehkäisevää kasvatusta ja toimintamalleja omaan elämäänsä.

Koulut ovat kotien kanssa erilaisia toimintaympäristöjä, jolloin nettiturvallisuuteen liittyvien turvataitojen opettamisessa voidaan hyödyntää erilaisia työtapoja. Kouluissa opetus voi olla yhteisöllistä vertaiskeskusteluiden ja erilaisten tehtävien kautta tapahtuvaa toimintaa, kun taas kotona vanhemmat voivat käydä henkilökohtaisemmalla ja yksityisemmällä tasolla läpi lastensa toimintaa yhdessä keskustellen. Hartikaisen (2018) mukaan kouluissa lasten verkkoturvallisuutta voidaan kehittää ottamalla lasten käyttämät sovellukset osaksi opetusta, kun taas kotona vanhemmat voivat opettaa sovellusten turvallista käyttöä lapsilleen. Koulut pystyvät antamaan koteihin erilaisia ohjeita turvallisuusasioiden opettamisessa, mutta opettajat ovat havainneet, että koulun ja kodin välinen yhteistyö pitäisi olla vahvempi, jotta yhteistyön avulla voitaisiin kehittää lasten nettiturvallisuutta (Hartikainen, 2018, s. 98, 100.) Tällä tavoin koulut ja kodit voisivat siis tukea toistensa toimintaa lasten verkkoturvallisuuden lisääjinä. Yhteistyön avulla molemmat osapuolet pysyvät paremmin ajan tasalla tapahtumista ja voivat ohjeistaa toisiaan toiminnassa.

Koulujen ja kotien roolista nousee esiin yhteistyön merkitys ja tietoisuuden lisääminen. Koulun ja kodin välisen yhteydenpidon avulla voidaan lisätä keskinäistä tietämystä asioista, jolloin kasvatusympäristöt tukevat toisiaan. Lasten verkkoturvallisuuden lisäämisen ei tulisi olla vain toisen osapuolen tehtävä. Vastuun jakamisen merkitys koetaan tärkeäksi tekijäksi lasten internet-turvallisuuden lisäämisen kannalta (Hartikainen, 2018, s. 100.)

8 Pohdinta

Tutkielmassani olen pyrkinyt vastaamaan kysymykseen lasten verkkoturvallisuuden lisäämisen yhdistämisestä turvataitokasvatukseen. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus pyrkii yhdistelemään erilaisia tutkimuksia ja niistä esiin nousevia tekijöitä yhdeksi kokonaisuudeksi ja antamaan laajan kuvan käsiteltävästä aiheesta (Salminen, 2011, s. 6-7.) Tutkielma toimii tältä osin kirjallisuuskatsauksen metodien mukaisesti yhdistelemällä erillisiä tekijöitä aihetta koskien, ja antaa lopputulokseksi uudenlaisia näkökulmia. Tutkielma tarjoaa näkökulman turvataitokasvatuksen ja lasten verkkoturvallisuuden yhdistämiseen ja huomioi tekijöitä, jotka lasten internet-turvallisuuteen vaikuttavat. Tutkielma ei sinänsä anna yhtä kokonaista vastausta, kuinka toimia, vaan yhdistelee erilaisissa tutkimuksissa ja kirjallisuudessa havaittuja tekijöitä, jotka vaikuttavat lasten verkkoturvallisuuteen ja kasvattajan rooliin kyseisessä ongelmassa. Vaikka kirjallisuuskatsaus voi mahdollisesti osoittaa tutkimuksellisia aukkoja aiheessa, voi se myös kerätä lisää tietoa yhteen ja esimerkiksi tukea aikaisempia teorioita (Oliver, 2012, s. 18.) Toteuttamani tutkielma on toiminut yleiskatsauksena aiheeseen ja tuonut tutkimustuloksia tiivistettynä yhteen. Kirjallisuuskatsaus tuo esiin nykyisen tietämyksen ja tutkimukseen perustuvan teorian kyseessä olevasta asiasta (Dawidowicz, 2010, s. 5.) Lopputulosten kannalta olennaisena asiana kasvattajan näkökulmasta voi pitää lasten verkkoturvallisuushkien ehkäisemiseen tarkoitettujen ja yhdisteltyjen ohjeiden yhdistämisen turvataitokasvatuksen periaatteisiin, ja esiin tuotuja tekijöiden soveltamismahdollisuuksia. Tutkimusmenetelmän mukaisesti tutkielma tarkastelee ja pohtii ongelmaa kriittisesti, eikä vain esittele erilaisia tuotoksia aiheesta (Salminen, 2011, s. 5.) Tutkielma kokoaa yhteen tutkimusongelman kannalta oleellisia asioita, joita on mahdollista hyödyntää jatkotutkimuksessa.

Lähdekirjallisuuksiksi ja tutkimuksiksi olen valikoinut erilaisia tutkielmani kannalta oleellisia tuotoksia. Kirjallisuuden ominaisuudet vaihtelevat iän ja maiden välillä, joissa tutkimukset on toteutettu. Lähdekirjallisuus vaihtelee myös julkaisukanaviltaan sekä erityisesti artikkeleiden kohdalla luotettavuudeltaan, esimerkiksi vertaisarvioinnin kannalta. Oliver (2012) mainitsee, että hyvä kirjallisuuskatsaus käsittelee viimeisintä tutkimusta aiheesta. Vanhempien lähteiden osalta harkinnassa tulee huomioida käsiteltävä aihe sekä arvioida aiheeseen liittyvän kirjallisuuden säilyminen ajantasaisena (Oliver, 2012, s. 14, 16.) Iän kannalta olen kahta erillistä asiaa tutkiessani huomioinut teosten ajantasaisuutta käsiteltävän aiheen kannalta. Turvataitokasva-

tusta tarkasteltaessa on todennäköisempää, että kirjallisuus ei vanhene niin nopeasti, kuin internetiin liittyvissä tutkimuksissa. Toisaalta verkkoturvallisuutta tarkasteltaessa käytännöt eivät vanhene niin nopeasti digiteknologisten laitteiden kanssa, jolloin niihin liittyvä tieto voi säilyä ajantasaisena pitempään. Joissain tapauksissa uusia lähteitä on vaikeampi löytää, jolloin kirjallisuuskatsaus kohdistuu vanhempiin lähteisiin (Dawidowicz, 2010, s. 38.) Tutkielmassa yhdistettyjen eri ikäisten lähteiden havainnot olivat käyttämissäni lähteissä samankaltaisia, joten lopputuloksena päädyin siihen, että tutkimustiedot eivät ole vanhentuneet.

Kirjallisuuskatsauksessa lähteiden luotettavuus on tärkeä tekijä lopputulosten kannalta. On suositeltavaa käyttää vertaisarvioituja akateemisia lähteitä, mutta tämä ei ole välttämätöntä omaa harkintaa käyttäen (Dawidowicz, 2010, s. 6). Toisaalta kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa aineiston valintaa eivät rajoita tarkat säännöt ja lähdeaineistot voivat olla hyvin suurpiirteisiä (Salminen, 2011, s. 6.) Tutkielmassa hyödynnetyt lähteet vaihtelevat luotettavuuden kannalta. Aineisto on monipuolinen. Suurin osa hyödyntämistäni lähteistä ovat akateemisesti lainattuja ja vertaisarvioituja tuotoksia, joita voidaan pitää luotettavina lähteinä. Osa artikkeleista on kuitenkin sellaisia, joissa vertaisarviointia ei erikseen mainita. Artikkeleiden kirjoittajat ovat kuitenkin alan työntekijöitä ja sitä kautta ammattilaisia, mitä voidaan pitää luotettavuuden kannalta positiivisena tekijänä. Artikkeleiden teesit, joita olen tutkielmassa hyödyntänyt, ovat kuitenkin saaneet tukea erilaisista akateemisista julkaisuista, jolloin niitä voi pitää tutkielman kannalta luotettavina. Kirjallisuuskatsauksessa lopputuloksen tulisi olla tiedon kannalta korrektaa, eikä siihen tulisi vaikuttaa kirjallisuudessa esitellyt mielipiteet, ja tekstin tulisi käsitellä sitä, mitä tiedetään, eikä ihmisten oletuksia tai epäilyjä aiheesta (Dawidowicz, 2010, s. 2, 6.) Tutkielmassa olen käyttänyt artikkeleita kriittisen harkinnan mukaan ja hakenut niille tukea luotettavista lähteistä.

Kirjallisuuskatsauksen tulee täyttää tieteellisen tutkimusmetodin yleiset vaatimukset, joita ovat esimerkiksi julkisuus, kriittisyys ja objektiivisuus (Salminen, 2011, s. 1). Tutkielmassani olen käsitellyt tutkimusongelmaa tutkimusmetodille asetettujen vaatimusten mukaisesti kriittisesti. Kriittisyys on kohdistunut erityisesti hyödyntämiini lähteisiin ja niihin liittyviin tekijöihin. Julkisuuden kannalta metodin vaatimukset täyttyvät tuotaessa tutkielma tiedeyhteisön puolesta kriittisesti tarkasteltavaksi (Salminen, 2011, s. 1.) Objektiivisuus puolestaan toteutuu tutkielmassa siten, että en ota juurikaan kantaa kirjallisuudesta selvinneisiin tekijöihin puolesta tai vastaan, vaan tuon asiat esille tutkielmassani kirjallisuudesta selvinneellä tavalla. Tutkielman eettisyyteen liittyen objektiivisuus on eduksi, koska en asetu tutkielman asioiden puolelle enkä niitä vastaan. Alun perin omat tietoni eivät olleet aiheeseen kovin suuret, joten alkuasetelma oli

puolueettomuutta palveleva. Tutkielman aihe on myös muotoutunut sellaiseksi, että eettinen tarkastelu on hyvin mahdollista toteuttaa.

Jatkotutkimusmahdollisuuksia tutkielmaan liittyen olisi lähteä esimerkiksi tutkimaan lasten kokemusta saamastaan verkkoturvallisuuskasvatuksesta tai turvataitokasvatusta toteutettaessa sisällyttää verkkoturvallisuus keskeisenä osana jaksoon. Vastaavasti jatkotutkimuksena voisi tutkia vanhempien ja kasvattajien kokemuksia ja havaintoja lasten internet-turvallisuuden kasvatamisesta, jos sellaisesta on kokemusta. Jatkotutkimuksiin aihe tulisi olla tarkemmin rajattu esimerkiksi lasten ikätason kannalta, jotta tutkimuksesta ei tulisi todella laaja. Parhaimmillaan kirjallisuuskatsaus osoittaa aukkoja tutkimuksessa ja osoittaa, mitä aiheesta tulisi tietää lisää (Oliver, 2012, s. 18; Dawidowicz, 2010, s. 8.) Tutkielmani ei osoita yksiselitteistä vastausta jatkotutkimuksen tarpeeseen, mutta tuo näkökulmia siihen, mitä asioita voisi kahta erillistä asiaa yhdistelemällä tutkia.

Lähteet

- Aaltonen, J. (2012) *Turvataitoja nuorille: opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy. Tampere. Haettu: <https://www.julkari.fi/handle/10024/90817>. [25.2.2020].
- Ala-Luhtala, R., Lottes, I. & Valkama, S. (2014) *Ihmisoikeuksia korostava tunne- ja turvataidot osaamiseksi -hanke*. Teoksessa: Valkama, S. & Ala-Luhtala, R. (toim.): *Tunne- ja turvataidot osaamiseksi*. (s. 12-16). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Jyväskylä. Haettu: <https://www.theseus.fi/handle/10024/85998>. [17.3.2020].
- Andell, M., Ylenius-Lehtonen, M., Lajunen, K. & Lahtinen, P. (2014) *Tunne- ja turvataitokasvatus tunne- ja turvataitojen edistäjänä*. Teoksessa: Valkama, S. & Ala-Luhtala, R. (toim.) *Tunne- ja turvataidot osaamiseksi*. (s. 31-38). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Jyväskylä. Haettu: <https://www.theseus.fi/handle/10024/85998> [25.2.2020].
- Andrews, L. (2013) *I Know Who You Are and I Saw What You Did*. Free Press. A Division of Simon & Schuster, Inc. New York.
- Dawidowicz, P. (2010) *Literature Reviews Made Easy: A Quick Guide to Success*. Information Age Publishing. Charlotte, NC. Haettu: <https://oula.finna.fi/Record/oula.1419808>. [31.3.2020].
- DeFranco, J. (2011) *Teaching Internet Security, Safety in Our Classrooms*. Techniques: Connecting Education & Careers, 86(5). (s. 52-55). Haettu: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/command/detail?vid=0&sid=fef6d21f-2356-4e0a-af0d-59270fe21bc0%40sessionmgr4008&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=asn&jid=7GE> [25.2.2020].
- Edwards, S., Nolan, A., Henderson, M., Mantilla, A. & Plowman, L. (2018) *Young Children's Everyday Concepts of the Internet: A Platform for Cyber-Safety Education in the Early Years*. British Journal of Educational Technology, 49(1). (s. 45-55). Haettu: <https://search-proquest-com.pc124152.oulu.fi:9443/eric/docview/2013521955/FD0892B934274B5CPQ/1?accountid=13031>. [16.3.2020].
- Forss, M. (2019) *Älylaitteet ja niiden käyttöön liittyvät turvallisuusuhat*. Teoksessa: Kosola, S., Moisala, M. & Ruokoniemi, P. (toim.) *Lapset, nuoret ja älylaitteet: taiten tasapainoon*. Duodecim. Helsinki. Haettu: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789516569256>. [4.3.2020]

- Forss, M. (2011) *Lähipoliisi tavoittaa virtuaalimaailmassakin*. Teoksessa: Aaltonen-Ogbeide, T., Saastamoinen, P., Rainio, H. & Vartiainen, T. (toim.): *Silmät auki sosiaaliseen mediaan*. (s. 244-257). Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta.
- Görzig, A. & Machackova, H. (2015) *Cyberbullying from a socio-ecological perspective: A contemporary synthesis of findings from EU kids online*. London School of Economics and Political Science. Lontoo. Haettu: <http://www.lse.ac.uk/Search-Results?query=g%c3%b6rzig>. [4.3.2020].
- Haasio, A. (2013) *Netin pimeä puoli*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki
- Haasio, A. (2016) *Koukussa nettiin. Lapset, nuoret ja verkon vaarat*. BTJ Finland Oy. Helsinki
- Haasio, A. (2017) *Verkkorikokset*. BTJ Finland Oy. Vantaa.
- Hartikainen, H. (2017) *Malice in wonderland: Children, online safety and the wonderful world of web*. Oulun yliopisto. Tieto- ja sähkötekniikan tiedekunta. Haettu: <http://jultika.oulu.fi/Record/isbn978-952-62-1731-4>. [16.3.2020].
- Häkkinen, P. (2019) *Älylaitteet oppimisen välineinä: Teknologia voi tukea ajattelun kehittymistä ja vuorovaikutusta*. Teoksessa: Kosola, S., Moisala, M. & Ruokoniemi, P. (toim.) *Lapset, nuoret ja älylaitteet: taiten tasapainoon*. Duodecim. Helsinki. Haettu: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789516569256>. 19.3.2020].
- Koh (2006) *Click, Click, Who's Really There?*. LHK Publishing. Charlotte. Haettu: <http://web.b.ebscohost.com.pc124152.oulu.fi:8080/ehost/detail/detail?vid=0&sid=20725148-dd8c-4c74-a5ea-2fed82144d19%40pdc-v-sessionmgr04&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbG12ZQ%3d%3d#AN=225292&db=e000xww>. [16.3.2020].
- Kosola, S., Moisala, M. & Ruokoniemi, P. (2019) *Kootut vinkit tasapainoiseen elämään älylaitteiden kanssa*. Teoksessa: Kosola, S., Moisala, M. & Ruokoniemi, P. (toim.): *Lapset, nuoret ja älylaitteet: taiten tasapainoon*. Duodecim. Helsinki. Haettu: <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789516569256>. [17.3.2020].
- Ktoridou, D., Eteokleus, N. & Zahariadou, A. (2012) *Exploring parents' and children's awareness on internet threats in relation to internet safety*. Campus-wide information systems, 29(3). (s. 133-143). Haettu: <https://sfx.nelliportaali.fi/nelli28b?charset=utf-8&pages=133-143&atitle=Exploring%20Parents%27%20and%20Children%27s%20Awareness%20on%20Internet%20Threats%20in%20Relation%20to%20Internet%20Safety&jtitle=Campus-Wide%20Information%20Systems&title=Campus->

- Wide%20Information%20Systems&issn=1065-0741&volume=29&issue=3&date=2012&aulast=Ktoridou&aufirst=Despo&au=Ktoridou%2CDespo&genre=article. [16.3.2020].
- Kupiainen, R. (16.4.2013) *Diginatiivit ja käyttäjälähtöinen kulttuuri*. Widerscreen 1/2013. Haettu: <http://widerscreen.fi/numerot/2013-1/diginatiivit/>. [3.3.2020].
- Laakso, M. (2014) *Lapsen kuuleminen ja osallisuus hyvinvoinnin perustana*. Teoksessa: Valkama, S. & Ala-Luhtala, R. (toim.) *Tunne- ja turvataidot osaamiseksi*. (s. 24-30). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print. Jyväskylä. Haettu: <https://www.theseus.fi/handle/10024/85998> [25.2.2020].
- Laitinen, J. (2017) *Kodin kyberopas. Ohjeita digitaaliseen arkeen*. Turvallisuuskomitea. Helsinki.
- Lajunen, K., Andell, M., Jalava, L., Kemppainen, K., Pakkanen, M. & Ylenius-Lehtonen, M. (2012) *Turvataitoja lapsille: turvataitokasvatuksen oppimateriaali*. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere. Haettu: <https://www.julkari.fi/handle/10024/90799>. [25.2.2020].
- Lajunen, K., Andell, M. & Ylenius-Lehtonen, M. (2007) *Lasten turvataitokasvatus seksuaalisen hyväksikäytön ja muun lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi*. Teoksessa: Laihia, M. (toim.): *Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja uudet viestintäteknologiat*. (s. 149-155). Pelastakaa Lapset ry. Forssan kirjapaino. Forssa. Haettu: http://frantic.s3.amazonaws.com/pelastakaalapset/2016/02/01155657/Kirja-2007_web.pdf. [17.3.2020].
- Limnell, M. (2007) *Väestöliiton NUSKA-kohtaamisprojekti*. Teoksessa: Laihia, M. (toim.): *Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja uudet viestintäteknologiat*. (s. 138-144). Pelastakaa Lapset ry. Forssan kirjapaino. Forssa. Haettu: http://frantic.s3.amazonaws.com/pelastakaalapset/2016/02/01155657/Kirja-2007_web.pdf. [17.3.2020].
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A. & Ólafsson, K. (2011) *EU Kids Online: final report 2011*. The London School of Economics and Political Science. Lontoo. Haettu: <http://www.lse.ac.uk/media-and-communications/research/research-projects/eu-kids-online/reports-and-findings>. [3.3.2020].
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. Nettikiusaaminen. Haettu: <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/hyvinvointia-digiajassa/nettikiusaaminen/>. (3.3.2020)
- Mark, L. & Nguyen, T. (2017) *An Invitation to Internet Safety and Ethics: School and Family Collaborations*. Journal of Invitational Theory and Practice, 23 (s. 62-75). Haettu: <https://search-proquest->

- com.pc124152.oulu.fi:9443/eric/docview/2101890382/662C4B6BF3754259PQ/1?accountid=13031. [23.3.2020].
- Matikainen, J. (2008) *Verkko kasvattajana - Mitä aikuisten tulisi tietää ja ajatella verkosta?* Gaudeamus. Helsinki.
- Mertala, P. (2019) *Diginatiivit ja muita suosittuja satuja. Mitä yhteistä on yksisarvisella, lumimiehellä ja diginatiivilla?* (s.18). Mediataitolehti. Kansallinen audiovisuaalinen instituutti. Haettu: <https://www.mediataitoviikko.fi/mediataito-lehti/> [25.2.2020].
- Mertala, P. & Salomaa, S. (2016) *Kasvatuskeskeinen näkökulma varhaisvuosien mediakasvatukseen*. Teoksessa: Pekkala, L., Salomaa, S. & Spišák, S. (toim.): *Monimuotoinen mediakasvatus*. (s. 154-175). Kansallinen audiovisuaalinen instituutti. Haettu: <https://kavi.fi/fi/monimuotoinen-mediakasvatus>. [23.3.2020].
- Oliver, P. (2012) *Succeeding with Your Literature Review: A Handbook for Students*. Open University Press. McGraw-Hill Education. Berkshire. Haettu: <https://oula.finna.fi/Record/nelli28.2550000000089267>. [31.3.2020].
- Opetushallitus (2014) *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Next Print Oy. Helsinki. Haettu: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet> [25.2.2020].
- Opetushallitus (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. ePerusteet: Tavoitteena laaja-alainen osaaminen*. Haettu: <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/perusopetus/419550/tekstikappale/428611>. [20.3.2020].
- Opetushallitus. *Mediakasvatus*. Haettu: <https://www.oph.fi/fi/mediakasvatus>. [20.3.2020].
- Opetushallitus. *Sosiaalisen median hyödyntäminen opettajille*. Haettu: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/sosiaalisen-median-hyodyntaminen-opettajille>. [20.3.2020].
- Panter, S. (2009) *Teaching Elementary Students to Be Safe on the Internet*. Library Media Connection, 27(6). (s. 32-33). Haettu: <http://web.a.ebscohost.com.pc124152.oulu.fi:8080/ehost/detail/detail?vid=4&sid=ce9fc0fc-f214-40cf-9a95-b1fea8893b89%40sessionmgr4007&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGI2ZQ%3d%3d#AN=EJ842922&db=eric>. [19.3.2020].
- Parikka, H. & Saukko, M. (2012) *Lastensuojelu ja digitaalinen media. Tietoa ja näkökulmia ammattilaisille ja kasvattajille*. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Helsinki. Haettu: <https://www.verke.org/material/lasten-suojelu-ja-digitaalinen-media-opas/>. [3.3.2020].

- Perren, S., Dooley, J., Shaw, T. & Cross, D. (2010) *Bullying in school and cyberspace: Associations with depressive symptoms in Swiss and Australian adolescents*. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 4(28). Haettu: <https://capmh.biomedcentral.com/articles/10.1186/1753-2000-4-28>. [4.3.2020].
- Rivers, I. & Noret, N. (2009) *'I h8 u': findings from a five-year study of text and email bullying*. *British Educational Research Journal*, 36(4). (s. 643-671). Haettu: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01411920903071918#aHR0cHM6Ly93d3cudGFuZGZvbmxpbmUuY29tL2RvaS9wZGZYvM-TAuMTA4MC8wMTQxMTkyMDkwMzA3MTkxOD9uZ-WVkQWNjZXNzPXRydWVAQEAw>. [3.3.2020].
- Rikoslaki. Luku 20, 8§b (20.5.2011/540) Haettu: <https://www.finlex.fi/fi/>. [3.3.2020].
- Sadaghiari-Tabrizi, A. (2018) *Integrating Cybersecurity Education in K-6 Curriculum: School-teachers, IT Experts, and Parents' Perceptions*. ProQuest LLC. Haettu: <https://search-proquest-com.pc124152.oulu.fi:9443/eric/docview/2101885059/15A29D8E27814540PQ/1?accountid=13031>. [16.3.2020].
- Salasuo, M., Merikivi, J. & Myllyniemi, S. (2019) *Maailma muuttuu: Nuoret sukupolvet älylaiteyhteiskunnan etujoukkona*. Teoksessa: Kosola, S., Moisala, M. & Ruokonieni, P. (toim.): *Lapset, nuoret ja älylaitteet: taiten tasapainoon*. Duodecim. Helsinki. Haettu: <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789516569256>. [17.3.2020].
- Salminen, A. (2011) *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasan yliopiston julkaisuja. Vaasa. Haettu: <https://osuva.uwasa.fi/handle/10024/7961>. [4.3.2020].
- Salonen, T. (2015) *Metodi, teoria ja filosofia*. Teoksessa: Salonen, T. & Sotasaari, S. (toim.) *Ajatuksia tutkimiseen. Metodisia lähtökohtia*. (s. 11-53). Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.
- Slonje, R., Smith, P. & Frisén, A. (2012) *The nature of cyberbullying, and strategies for prevention*. Haettu: <http://agnesday.com/wp-content/uploads/2012/10/Slonje-Cyberbullying.pdf>. [3.3.2020].
- Spišák, S. (2016) *Median seksisisällöt ja mediakasvatus*. *Mediakasvatusseura* 3/2016. Turun yliopisto. Haettu: <https://mediakasvatus.fi/materiaali/median-seksisisallot-ja-mediakasvatus-opas/>. [4.3.2020].
- Sørensen, A. & Knudsen, S. (2007) *Nuoret, sukupuoli ja pornografia Pohjolassa*. Pohjoismaiden ministerineuvosto. Kööpenhamina. Haettu: <https://www.norden.org/fi/publication/nuoret-sukupuoli-ja-pornografia-pohjolassa>. [4.3.2020].

- Takala, A. & Takala, S. (2019) *Medianuoruus – Opas aikuisille*. Mediakasvatusseura. Helsinki. Haettu: <https://mediakasvatus.fi/materiaali/medianuoruus-opas-aikuisille/>. [18.3.2020].
- Tamminen, S., Lehmuskallio, A. & Johnson, M. (2011) *Yksityisyyden haasteet sosiaalisessa mediassa*. Teoksessa: Aaltonen-Ogbeide, T., Saastamoinen, P., Rainio, P. & Vartiainen, T. (toim.): *Silmät auki sosiaaliseen mediaan*. (s. 228-243). Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta.
- Tapscott, D. (2010) *Syntynyt digiaikaan: Sosiaalisen median kasvatit*. WSOYpro Oy. Jyväskylä.
- Thorslund, E. (2007) *Nuoret, netti ja mobiili. Kodin turvaopas*. Bonnier Carlsen Bokförlag. Tukholma. Suomentanut Mia Ylinen.
- Torvinen, A. & Huhtala, H. (2014) *Opas turvalliseen lapsuuteen*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylä. Haettu: <https://www.jamk.fi/globalassets/tutkimus-ja-kehitys--research-and-development/tki-projektien-lohkot-ja-tiedostot/tuta/materiaalia/opas-turvalliseen-lapsuuteen.pdf>. [17.3.2020].
- Tranberg, P. & Heuer, S. (2012) *Älä kerro kaikkea! Itsepuolustusopas verkkoon*. Talentum Media Oy.
- Tuominen, S., Holm, I., Jaakola, V. & Kiilakoski, T. (2016) *Nuorisotyöntekijän mediakasvatustajuus on läsnäoloa*. Teoksessa: Pekkala, L., Salomaa, S. & Spišák, S. (toim.): *Monimuotoinen mediakasvatus*. (s. 176-197). Kansallinen audiovisuaalinen instituutti. Haettu: <https://kavi.fi/fi/monimuotoinen-mediakasvatus>. [23.3.2020].
- Valkama, S. & Ala-Luhtala, R. (2014) *Tunne- ja turvataidot osaamiseksi*. (s. 9-11). Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Jyväskylä. Haettu: <https://www.theseus.fi/handle/10024/85998>. [17.3.2020].
- Wojniak, J. & Majorek, M. (2016) *Children and ICT European Initiatives and Policies Protecting Children Online*. Universal Journal of Educational Research, 4(1). (s. 131-136). Haettu: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1086222>. [19.3.2020].